

Anmeldelser

Charlotte Hagström &
Lena Marander-Eklund (red.):
Frågelistan som källa och metod
Studentlitteratur, 2005. 219 s. ISBN: 91-44-
03918. 194 SEK

Denne antologi er, som navnet antyder, et forsøg på at give en bred introduktion til kildetyperne spørgelister og til disses mangfoldige anvendelsesmuligheder inden for etnologien og folkloristikken. Bogen fremviser konkrete eksempler på emner, perspektiver og anvendelsesmuligheder og beskriver ligeledes det praktiske og tekniske arbejde med udarbejdelse af lister samt deres anvendelse i undervisning, forskning, arkiver og udstillinger. Spørgsmål af etisk og videnskabs-teoretisk karakter tages op, såvel som diskussioner omkring vidensproduktion, -indsamling og -generering. Alt i alt får man indtrykket af en kildeform, der på mange institutioner rundt om i Norden lever, blomstrer og knopskyder i mange retninger og til alsidige formål.

Bogen er sit noget tørre udseende og blodløse layout til trods både inspirerende og tankevækkende læsning. Flere gange undervejs slog det mig, hvor begrænset min viden om spørgelister i grunden er som nyuddannet etnolog. Min viden omkring spørgelisters formål og muligheder begrænser sig til sporadisk omgang med lister fra forgangne tiders kulturatlasser fra perioden før 1960. Nyere lister har jeg aldrig stiftet bekendtskab med. Men netop fra ca. 1960 ændredes spørgelisterne, idet etnologien og folkloristikken ændrede fokus fra et ønske om at indsamle etnologisk materiale, »gammel viden«, til at efterspørge en mere nutidig og selvbiografisk viden. Eller som det også hedder i bogen: »fra det andre gør til det, man selv gør«. I stedet for tidligere tiders generelle, faktuelle og normative svar fra meddelerne (årtsmeddellare), efterspurgte man nu mere subjektive og personlige beretninger. I de nye lister blev der i højere grad lagt op til at give meddelerne frihed og mulighed for fri association i ste-

det den tidligere mere stramme og begrænsende udformning.

Efter en gennemlæsning af antologien må jeg spørge mig selv og ikke mindst mit fag, hvad det er for et syn på både kilder og viden, der er så radikalt forskelligt fra Sverige/Finland/Norge til Danmark, at man på en uddannelsesinstitution som Københavns Universitet og dermed også i forhold til den yngre generation af etnologer afskriver spørgelister som en kilde til indsamling af etnologisk viden? I den etnologiske undervisning synes blikket på spørgelisternes formåen ikke at have ændret sig siden disse fungerede som et redskab til indsamling og bekræftelse af en viden af teknisk, materiel og rituel art, som man i forvejen var i besiddelse af. I antologien bliver man derfor overrasket over at se udfoldet en bred vifte af indgangsvinkler til spørgelister og dens anvendelsesmuligheder. Dette gælder både i udformningen og anvendelsen af nye lister, i analyser af ældre lister, hvor tidligere tiders syn på verden, hverdag, køn, videnskab eller »det uævnelige« åbnebaret og endelig som udgangspunkt for refleksive diskussioner omkring viden, indsamling, fortolkning og indlevelse.

En gennemgående diskussion i antologien, der i nogen henseende godt kunne have været strammet lidt op for at undgå gentagelserne omkring spørgelisternes historik, er begrebet repræsentativitet. Man fornemmer, at dette er spørgelistens ømme tå. For sandt er det da, at meddelere generelt set er midaldrende og ældre kvinder og fra landet. Hovedbrud i forbindelse med den – ofte frugtesløs – søgen efter nye meddelere, herunder mænd, indvandrere og unge, er således et tilbagevendende tema, som dog samtidig baner vej for interessante diskussioner. En af disse er, hvorledes internettet for fremtiden kan benyttes som indsamlingsforum og med hvilke praktiske og etiske konsekvenser. Bogen rummer adskillige forsvarstaler for spørgelisternes evne til, på trods af sine svagheder, at levere en dyb, frem for bred, viden og for de, i positiv for-

stand, flertydige svar, som spørgelisterne giver.

Hverken i mit eget undervisningsforløb eller i mine forberedelser som underviser på etnologis metodefag på grunduddannelsen på Københavns Universitet er jeg stødt på metodiske tekster om spørgelister. Allerejest benyttes de som illustration på tidligere tiders måde at indsamle viden på, gerne i relation til de store kulturatlaser. For så vidt at spørgelister stadig findes som del af forskningen og indsamlingen i Danmark, kan man derfor kun beklage, at en antologi som Frågalistan ikke eksisterer på dansk, eller i det mindste, at Dansk Folkemindesamling eller Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser ikke er blevet inddraget i udarbejdelsen af denne. På trods af – eller måske netop fordi, de danske kulturhistoriske institutioner i modsætning til flere af deres nordiske fæller, er adskilt fra uddannelsesinstitutionerne (i dette tilfælde KU), må det for dem også stå som en udfordring at gøre spørgelisternes muligheder og indsamlingspotentiale mere synlige for de kommende generationer af etnologer. I Sverige gøres dette blandt andet ved at afholde spørgelisteseminarer, en idé som med fordel kunne tage op i Danmark.

Efter endt læsning sidder jeg tilbage med et ønske om, at spørgelister, ved siden af dybdegående interviews, observationer og arkivstudier, for fremtiden vil få sin plads i etnologens kildeindsamlingsrepertoire. Takket være denne bog er jeg blevet gjort opmærksom på en metode og en kilde til både forskning og undervisning, som jeg ikke før havde overvejet. Derfor kan jeg kun varmt anbefale bogen og nævne, at spørgelister i første givne tilfælde vil være at finde på min undervisningsplan for et etnologisk metodekursus.

Carina Ren

**Cecilie Felicia Stokholm Banke:
Demokratiets skyggeside**

Flygtninge og menneskerettigheder i Danmark før Holocaust. Syddansk Universitetsforlag, 2005. 247 s. ISBN: 87-7838-990-9. Kr. 200,-

Cecilie Bankes bog er tredje bind fra forskerholdet om dansk flygtningepolitik før

og under 2. verdenskrig især med henblik på udvisninger af jødiske asylansøgere. Det var et initiativ, som Poul Nyrup som statsminister i 2000 placerede ved Centret for Holocaust- og Folkedrabsstudier. Tidligere har Hans Kirchhoff og Lone Rünitz udgivet studier under dette projekt. Det var oprindeligt Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson, der igangsatte debatten, som førte til dette forsknings- og udredningsprojekt med sin påvisning af, at Danmark under anden verdenskrig havde udleveret jødiske flygtninge, der som følge heraf var omkommet i Holocaust.

Demokratiets skyggeside er en slags kulturhistorisk arkæologi. Cecilie Banke undersøger de 'måder at taler om jøder på', som var til rådighed i 30erne og den politiske vilje som var udmøntet, som et muligt redskab til ændring, alt sammen set i relation til de jødiske flygtninge. Derved adskiller den sig fra Lone Rünitz' projekt i hendes første bog Danmark og de jødiske flygtninge 1933-1940 fra 2000, som ikke mindst er institutionel historie. Cecilie Banke tager sit udgangspunkt i Socialdemokratiets politiske projekt, som hun ser som 'den begyndende velfærdsstat'. Den konstruktion af folket, som lå heri, udelukkede flygtninge. Projektet var så at sige ikke gearret til flygtninge. Flygtningene var et anomali. Dette anomali belyser hun ved en meget interessant gennemgang af de 'måder at taler om jøder på', som hun finder i samtidig debat i tidsskrifter, bøger, pjecer og aviser. Hun bevæger sig med andre ord ind i det område, som Sofie Lene Bak undersøgte i sin monumentale Dansk antisemitisme 1930-1945 fra 2004. Men hun fokuserer specielt på flygtningespørgsmålet. Gennem denne undersøgelsesmetode afdækker hun, at Socialdemokratiet, selvom det var et antinazistisk parti, ikke havde kulturel forståelse som forudsætning for en politisk vilje til at være med til en løsning på problemet med de jødiske flygtninge. Man betragtede det som noget, andre skulle tage sig af. Og her ved lignede den danske regering de fleste andre.

Det er jo bemærkelsesværdigt, hvor godt den danske stat var gearret til at løse det ungariske flygtningeproblem i 1956 og det polsk-jødiske flygtningeproblem i 1969. Det er givet, at der også er politiske kon-

junkturer på dette område, og at de to nævnte problemer indgik i en koldkrigsproblematik. Men det handler også om et problem, som Cecilie Banke berører i sin analyse, nemlig danskernes evne til at tænke 'det anderledes'. Der havde boet jøder i Danmark siden anden halvdel af 1600-tallet, og Danmark havde 1904-14 modtaget omkring 3.000 jødiske indvandrere. Deres integration var netop ved at være fuldbåret, da de tysk-jødiske flygtninge dukkede op i 30'erne. De var en massiv oplevelse af anderledeshed. Deres integration var imidlertid ikke noget offentligt problem i nogen væsentlig udstrækning, fordi det påhvilede Mosaik Trossamfund og dets fattigvæsen. Man kunne derfor sige, at de tysk-jødiske flygtninge (som i parentes betragtet jo var meget mindre eksotiske end østjyderne) var første gang den danske stat skulle forholde sig til problemet. Det spillede givet også en rolle.

For os, som har oplevet asylpolitikens demontering i de senere år og xenofobiens opblomstring, er denne historiske analyse af stor betydning. Sammen med de andre analyser af flygtningene og antisemitismen kan den give en historisk dybde til den øjeblikkelige fortvivlelse.

Morten Thing

**Palle Ove Christiansen (red.):
Veje til danskheden**

Bidrag til den moderne nationale selvforståelse. Dansk Folkemindesamling og C.A. Reitzels Forlag, 2005. 164 s., ill. ISBN: 87-7876-448-3. Kr. 200,-

Danskheden, ja hele spørgsmålet om nation, folk og identitet i Europa, er i disse år i både den faglige og politiske diskussions brændpunkt. Ikke uden grund kommer der fra mange fagområder bud på den nationalstatslige identitets opkomst og udvikling. Meget af den hidtidige litteratur har enten behandlet diskurserne i den elitære eller folkelige offentlighed eller set på de konkrete veje til og resultater af kulturens nationalisering. Nu er der kommet et bud, iværksat af direktøren for Dansk Folkemindesamling, etnologen Palle Ove Christiansen, som sammen med en række medforfattere har sat tværfagligt fokus på, hvordan den kul-

turelle nationsopbygning fandt sted inden for nogle vigtige »institutioner« i samfundet, nemlig nogle af de vigtigste akademiske fag: Arkæologi, dansk sprogvidenskab, historie, kunst- og musikhistorie samt folke-mindevidenskaben selv. Veje til danskheden er derfor ikke fortællingen om nationsindbyggernes veje til det nationale, men fortællingen om en proces, hvor fagene blev »danske« i en form, som (med redaktørens ord) »de fleste mennesker i dag finder så indlysende, at de sjældent skænker det nationale en tanke«. Men fagene var samtidig som »kundskaabsautoriteter« både redskaber og aktører i processen, og dermed fra romantikken til den moderne videnskabs gennembrud aktivt medvirkende til dannelsen af det nationale menneske, hvorved vi nærmer os det dannelsesbegreb, som også Thomas Højrup anvender i sit statsteori-byggeri.

I bidragene starter Jørgen Jensen med at redegøre for arkæologien, hvor allerede C.J. Thomsen gav borgere et tids- og rumperspektiv, der kunne bruges i nationsdannelsen, og som blev videre- og overudnyttet i nationalhistorien frem til 2. Verdenskrig. Også Hans Vammen fokuserer i bidraget om historie på faget som nationalt redskab, hvor historien fra C.F. Allen til Erik Arup-opgøret påtog sig en rolle som nationsopbygger, der nu for alvor nedbrydes med politiske undsigelser af historietolkninger og ønsker om politisk bestemte forskningsresultater. Bogens røde tråd lægges dog især af redaktøren i hans velskrevne indledning og afslutning. Med udgangspunkt i sin egen fremlæggelse af folke-mindevidenskaben som det fag, der måske af alle var mest »hengivent« for at opbygge folkets selvbevidsthed og argumentere for de rette nationale grænser, går han ind i den klassiske diskussion om nationalfølelsen som essens eller konstruktion. I det væsentlige er Palle Ove Christiansen konstruktivist, thi som han påpeger, var middelalderen og enevældens rigs- eller statsbegreb af en væsentlig anden karakter end romantikkens, der introducerede begrebet om »folket« som forudsætning for nationalstaten. I en næsten overforsigtig angst for at blive stemplet som »foragtet« kulturrelativist af nutidens (med et alt for pænt udtryk) »kritiske debattører« påpeger han imidlertid, at den moderne na-

tionalfølelse ikke bliver dårligere af, at man på forskellig måde fortæller, at den har en historie og ikke er opstået af sig selv. Her er det i virkeligheden tilhængeren af det evige folk, primordialisten, der er ahistorisk.

Peter Dragsbo

Axel Bolvig: Kunsten i kalkmaleriet

Gyldendal, 2005. 208 s., gn.ill. ISBN: 87-02-03602-9. Kr. 298,-

Med sin billedbog *Kunsten i kalkmaleriet* vil billedforskeren og kalkmalerikenderen Axel Bolvig slå til lyd for et friskere blik på kalkmalerierne, ikke kun se dem som billedprædikener, men også som billedkunst. Sådan mener han de ofte er skabt. De enkelte malere, som i flere tilfælde har signeret værkerne, har været selvbevidste og villet noget mere med deres billeder. Bolvig mener, at malerne kan have været friere stillet end man hidtil har regnet med; de har ikke blot gjort som præsten sagde, de har også haft et frisprog som kunstnere.

Det er som sagt en billedbog, og den indledende tekst er da også kort. Men Bolvig når dog at vække appetitten, så man ser lidt mere nysgerrigt på billederne. Og han når at pege på emner, der bør forskes mere i, peger bl.a. på teksterne i de sengotiske kalkmalerier, det er jo mest dem, han har rettet sin interesse og sit fotografiapparat imod. Og der kan man måske gå et skridt videre end Bolvig gør, f.eks. også inddrage de illuminerede bøger fra tiden og skulpturerne. I begge udtryksformer er der ikke sjældent spil mellem tekster og billeder, en særlig æstetik. Det kan ses hos en kunstner fra tiden, billedhuggeren Adam van Düren, hvor tekster og billede ægger hinanden kraftigt og gådefuldt. Og bliver ved med at ægge forskerne. Der er måske ikke så langt mellem kalkmalerne og Adam van Düren.

Det er en morsom og frodig bog Bolvig har lavet. Forklaringerne til de enkelte billeder er der i bogens ånd ikke. Men man kan komme langt ved at bruge sine øjne. Det er jo, hvad han opfordrer til. Det kan da også godt være, man kommer tættere på den enkelte kalkmalers penselstrøg og gemyt. I alle tilfælde kommer man tættere på en bestemt opfattelse af denne kunst, nemlig Bolvigs. Og den falder i mange henseender sammen

med vor tids sværmeri for skitsen og den rappe streg.

Eske K. Mathiesen

Jan Abrahamsen (red.): Vadehavet

En kulturhistorisk rejse langs vadehavskysten i Danmark, Tyskland og Holland. Amternes Vadehavssamarbejde, Fiskeri- og Søfartsmuseet 2005. 352 s., gn.ill. ISBN: 87-90982-33-9. Kr. 348,-

Vadehavet. En kulturhistorisk rejse langs vadehavskysten i Danmark, Tyskland, Holland er titlen på den store, velillustrerede bog, som Det Fælles Vadehavssekretariat i Wilhelmshaven har udsendt i de tre lande. Der er tale om et stykke formidling af høj karat. Skribenterne er ikke alene udvalgt efter deres viden om og kendskab til området, men også efter deres evne til at skrive livligt og forståeligt, journalistisk og kritisk. Der er ingen tvivl om, at de holder af deres emne, flere i den grad at artiklerne er kærlighedserklæringer. Men kærligheden har ikke gjort forfatterne blinde overfor hverken den lokale histories skæve gang eller nutidens problemer. Vi hører både om nazisternes delvise succeser i visse dele af området, om fiskekvoter og deres virkninger og meget tankevækkende om den voksende turismes ironier. Men selvfølgelig også meget om landvinding, diger og værfter, og kampen mod havet, om stormfloder, og om den rigdom, som voksede frem her på frugtbare jorder. Overalt i teksterne og i de gode fotografier, ikke mindst i luft- og oversigtsfotografierne, er naturen nærværende, tidevandet, blæsten, rylernes piben, den store himmel, det blændende lys. Marsken og Vadehavet er et fascinerende område, måske også fordi både menneskets store og naturens endnu større magt er så stærk og så synlig i det. Der er skrevet meget om området, og der vil blive skrevet endnu mere, for området er truet af mange interesser og mange kræfter. Men denne bog er et godt tilbud til den interesserede læser, der vil sætte sig ind i hele vadehavsområdet fra Blåvand til Enkhuizen. Engagerede skribenter øser af deres store viden, men den får aldrig lov til at tynde teksten af led. De personligheder, der fortælles om, er heller ikke helt almindelige. Om digegreven i Wechtern

i Kehdingen Claus Schmoltd fortælles der f.eks. side 161, at han selv har drevet sin gård gennem fem generationer! Det er sandelig et land for mandfolk dernede i marsken, tænker man og lukker benovet bogen.

Eske K. Mathiesen

Jens Henrik Koudal (red.):

Musik og danskhed

Fem faglige bidrag til debatten om nationalitet. C. A. Reitzels forlag, 2005. 129 s., ill. ISBN: 87-7876-399-1. Kr. 225,-

15. november 2003 afholdt Dansk Folke-mindesamling en velbesøgt temadag, *Musik og danskhed*, med indlæg af musikforskere, der fokuserer på social- og kulturstudier, hvortil føjer sig en litterat med et bredt forskningsfelt. Det er deres foredrag, der nu i omarbejdet form foreligger som en lille, men særdeles indholdsrig publikation.

Ordet »danskhed« oprædter første gang i 1700-tallet, og bogen tager afsæt i den organismetænkning, der lanceredes af J.G. Herder i 1770'erne – ideer, som understøttede forvandlingen af den danske fyrstestat til en demokratisk nationalstat. Målet var at overbevise en befolkning om, at den var et *folk* med en særlig identitet, der kunne spores gennem sproget og folkekulturen. Bogens forfattere er enige om, at dette er en konstruktion, men når først konsensus er etableret, får den sin egen virkningshistorie, og det er den, de beskæftiger sig med. Billedkunst og litteratur kan være aktører under en sådan proces. Bogen ønsker at belyse »hvordan den begrebsløse kunstart, musik, kan være national – hvis den altså kan«. Det følgende giver eksempler på, hvorledes forfatterne omgås denne musikalske danskhed.

Det var A.P. Berggreen, der opstillede programmet for, hvordan musikken skulle lade sig inspirere af folkevisen. Jens Henrik Koudal påpeger, at projektet ikke udtrykker en aggressiv nationalisme – snarere, hvad vi i dag ville kalde ønsket om mellemfolkelig forståelse. I øvrigt fremhæver han, at der hos det danske borgerskab – i modsætning til vore nabolande, ingen respekt var for spillemandsmusikken. Den blev i flere hundrede år underlagt stadsmusikanternes privilegium; en gammel tradition gik tabt og

dermed også et udtryk, som kunne afspejle noget »oprindeligt«. Med Martin Zerlang's analyse af B.S. Ingemann's roman »Landsbybørnene« er vi midt i et kulturpolitisk lærestykke ud fra det Berggreenske musikprogram. Ifølge Zerlang's handlingsreferat er Ingemann's budskab håndfast: musikken som sit eget formål er betænkelig, og dens positive betydning beror på national identitet. Kirsten Sass Bak ser fællessang som funktion af en gruppes selvforståelse, politisk, socialt og kulturelt, mens danskheden som et overordnet vilkår sættes i spil under nationale krisesituationer. Hun skelner mellem to spor i 1800-tallets fædrelandssang: en konservativt borgerlig og som et kulturpolitisk alternativ den grundtvigske sangtradition. Musikalsk adskiller de to spor sig ikke, og æstetiske overvejelser oprædter først med 1900-tallets afgørende sanering af melodistoffet. Det er imidlertid fællessang som en særlig levedygtig dansk praksis, der gør den brugbar for ungdomsoprørernes børn, og fremtiden vil afhænge af digternes interesse og evne. På fællessangens vegne er dette vist et ret forbeholdent ja til bogens spørgsmål. Tekstens dominans bliver endnu tydeligere, når Annemette Kierkegaard tegner et rids af populærmusikken fra 1950'ernes rock til dagens »cross over«. En ideologisk danskhed udtrykker sig typisk gennem sproget: at synge på dansk eller engelsk, og det er svært af afgrænse musikalsk danske træk på et område, som ofte har karakter af international kopi-kunst: »Der er ikke og har aldrig været nogen enighed om, hvad det »danske« i musikken er«. Heinrich Schwab påpeger, at der stadig mangler en videnskabelig specialundersøgelse af fænomenet »det musikalske nationale« i almindelighed og »musikalsk danskhed« i særdeleshed. Han er den i panelet, der mest indgående analyserer den substans i danske folkemelodier, som man i Guldalderen kunne tolke nationalt, når den integreredes i kompositionsmusikken. Han besvarer bogens spørgsmål myndigt og præcist: »Skeptikere må dog ikke tage fejl af, endsigse undervurdere, den kendsgerning, at »den nordiske tone« som receptionsfænomen er blevet et historisk faktum«.

Bogen er udstyret med noteapparat og litteraturliste. De musikalske nærlæsninger kræver en vis indsigt i elementære fagtermer,

men fremstillingen henvender sig til både studerende og alment interesserede. Sproget er veloplagt og farvet af personlighederne bag teksten. »Musik og danskhed« er god at have ved hånden – køb den!

Mette Müller

Ib Ivar Dahl: Smakkejollen og friluftslivet
Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg 2005,
264 s., ill. ISBN: 87-90982-31-2. Kr. 248,-

Ib Ivar Dahl, f. 1942, betegner sig selv som »forfatter, historiefortæller, friluftslivsleder og smakkesejler« og bærer en omfattende ballast af maritime erfaringer med sig, som han på eminent pædagogisk vis har forstået at formidle i bogform. Forfatteren voksede op ved fiskerlejet Bredballe Strand, Vejle, var i sin ungdom med coaster og på langfart, drev Østersøfiskeri og fik en læreruddannelse. Han byggede senere smakken »Mads Illum«, købte nogle ældre smakkejoller og startede Helnæs Mølle Friluftsgård. Om sommeren sejlede han som natur- og friluftslivsleder for børn, unge og voksne det sydfynske øhav tyndt med smakkejollerne og samlede erfaringer og inspiration til formidling af de maritime erfaringer til andre pædagoger og naturvejledere.

Forfatteren skrev i 1983 »Smakkejoller og smakkefolk« (72 s.) og udgav i 1998 et håndskrevet arbejde på 84 sider om smakkejollen. Bogen om bådebygger Mads Illum fra Middelfart kom i 1999 (44 s.) og i 2004 kom »Friluftslivet og økokulturen« (82 s.). Herudover har forfatteren skrevet en lang række mindre skrifter.

Bogens hovedemne omhandler den stadig stigende fritidsinteresse for det maritime område. Emnet gennemgås sammen med de materielle og historiske skildringer af fritidsbådene og deres anvendelse i nutidssamfundet.

Bogens 264 sider er opdelt i 8 hovedafsnit om følgende emner: Kystfritidslivet, smakkens historie, smakkejollens udrustning med stående og løbende rig, sejls med smakker, tursejls, navigation, jagt, fiskeri og indsamling samt et afsnit om bådfører, høvedsmand og vejleder. Bogen gennemgår desuden i tekst og ved billedeksempler de mange foreninger, der er opstået i kølvandet af befolkningens stigende interesse for fri-

tidsbruget af de traditionelle joller og pramme.

Pramme og joller m.v. beskrives ned til den mindste detalje, og teksten suppleres af et væld af fantastisk fine detailtegninger af benævnelser som dirk, fald, givtov, lidse-line, gerd, skøde og sprydtalje, for blot at nævne betegnelserne på illustrationen af en enkelt smakkerigget fiskerbåd. Bortset fra de overordentlig mange fagudtryk, der knytter sig til de enkelte emner, er bogen beskrevet i et sprog, som også er tilgængeligt for almindelige landkrabber. Det er endvidere et særkende for bogen, at grundmaterialet ikke kun er fra Danmark, men at også en stor del af Østersø-området m.v. har været inddraget i forfatterens interviews og undersøgelser. Beskrivelsen af smakkejollerne udstrækker sig til så fjerne egne som Tyrkiet, Grækenland og »Østerled«.

Forfatteren er en multikunstner, der, som det vil ses af indholdet, nok har brugt mange ord, men som også helt fra starten af har forstået at give udtryk for de indre billeder på nethinden i tegning, foto eller fotografi. Det gælder ikke alene for en stor del af nærværende værk, men også for hans tidligere udgivelser. Som barn lyttede han til faderens og bedstemoderens fortællinger, eventyr og fabler og til fiskernes historier og skrøner fra sejls og fiskeri. »Smakkejollen og friluftslivet« indeholder således ikke mindre end 56 hel- og halvsides tuschtegninger, udarbejdet af forfatteren selv, med motiver fra skrøner, sagn, myter og fortællinger fra størstedelen af Østersø-området og Danmark. En fortegnelse over de nævnte tegninger findes bagest i bogen sammen med fotodokumentation og kildemateriale. Det er interessant i så stort omfang at finde en visualisering af skrøner, myter, ulykker, ordsprog, vejrvarsler og mundheld, der normalt kun plejer at blive gengivet i tekstform.

Den stringente måde tekstindholdet er opbygget på savnes i nogen grad i noteapparatet. Noterne er opdelt i tre serier M, K og A hver med deres numre, som gennem forkortelser som for eksempel IID FØ, CN, DSH, EZ henviser direkte til enten forfatternavne eller titler. Da der imidlertid ikke findes indgang til forkortelserne via en egentlig forkortelsesliste, er bruget af noteapparatet tungt. Får man imidlertid den rigtige indgang til dets benyttelse, er det absolut fyl-

destgørende og konsekvent. Ikke alle forfattere blandt de anvendte kilder er stavet korrekt, ligesom der ved samtlige udgivelser fra Fiskeri- og Søfartsmuseet mangler oplysninger om udgiveråret.

Bogen opregner 17 navngivne meddelere til bogens historiske afsnit, hvoraf ca. halvdelen er fra det sydfynske øhav, mens de øvrige er fra Østersø-området samt af yderligere 14 personer, der betegnes som meddelere til bogens store håndbogsdel.

Bogen indeholder et væld af farvebilleder og illustrationer i sort-hvid, dels egne fotos, dels fotos, lånt af andre. Samtlige billeder er dokumenteret ved fotografnavn, eller, hvor dette ikke kendes, da ved angivelse af, hvem der har udlånt billedet. Bogen er endvidere illustreret med et meget stort antal vignetter i farve af detaljer omkring konstruktion og sejlads med smukkejollerne. Fagtegningerne er udført af Niels Knudsen, mens Thyge Jensen er anført som faglig konsulent.

Bogen rummer en meget detaljeret indholdsfortegnelse, men savner til gengæld registre af enhver art.

»Smukkejollen og friluftslivet« er et gedigent stykke håndværk, udført fagligt dygtigt og efter de bedste pædagogiske principper af en kompetent forfatter, hvis behandling af emnet har ligget ham ikke alene i hånden, men også i blodet.

Alan Hjorth Rasmussen

**Carsten Porskrog Rasmussen, Inge
Adriansen og Lennart S. Madsen (red.):
De slesvigske hertuger.**

Historisk Samfund for Sønderjylland, 2005.
383 sider, gn.ill. ISBN: 87-7406-091-0. Kr.
348,- (medlemmer af Historisk Samfund kr.
248,-)

Sønderjyllands historie afviger på mange måder fra historien i det øvrige Danmark, bl.a. ved, at det er den eneste landsdel, som i lange perioder har været helt eller delvist styret af hertuger. Den første var Knud Lavard, men han kan kun delvist regnes med i hertuglinjerne, da han er et tidligt og enestående eksempel. Senere fulgte Abelslægten og Schaumburgerne, der regerede i den sidste del af middelalderen med hovedsæde på Gottorp slot. I 1500-tallet oprettedes hertugdømmer i Haderslev og Sønderborg, og

den sidstnævnte linje kom til at spille en meget væsentlig rolle i landsdelens – og landets – historie op til vore dage.

Det var Christian III's yngre søn hertug Hans den Yngre af Sønderborg, der gennem sine mange sønner blev stamfader til en lang række hertuglinjer, hvoraf nogle kun eksisterede ganske kort, mens andre, bl.a. via side-linjer, kom til at sætte afgørende præg på udviklingen. Det skete først og fremmest gennem hertughusene af Nordborg, Augustenborg, Plön, Beck og Glücksborg. Det eneste af dem, der endnu eksisterer, er den såkaldte »yngre glücksborgske linje«, der er en aflægger af Beck-linjen. Størst betydning fik slægten gennem prins Christian af Glücksborg, der som Christian IX ikke alene blev stamfader til den danske kongeslægt, men via sine børn og deres efterkommere tillige til mange af de europæiske fyrstehuse.

Bogen om de slesvigske hertuger behandler hvert enkelt hertughus i et særskilt kapitel, der skildrer hertugerne kronologisk, så man både får et dynastisk overblik, men også en indsigt i de politiske, økonomiske og administrative forhold, der spillede en rolle. Selv om de mange grene alle førte hertugtittel, var det kun gottorperne, der fra 1500-tallet havde egentlig fyrstestamt, idet de andre som såkaldte »afledte hertuger« kun havde titlen, men ellers var godsejere på linje med adelige jordbesiddere. Men netop hertugtittlen fik den betydning, at de gerne ville leve op til fyrsteligt pragt og den dermed forbundne glans, men deres besiddelser var i de fleste tilfælde for små til at bære et egentligt hof. Derfor var de fleste af hertugerne dybt forgældede, hvis de ikke forstod at skaffe sig indtægter ad anden vej. Her viste Beck-hertugerne vejen ved at gå i prøjsisk statstjeneste som feltherrer og statsholdere. Alle Christian IX's brødre var således prøjsiske officerer, mens han alene gik i dansk tjeneste – og bl.a. derfor – skønt en yngre søn – scorede kronen.

Beskrivelserne af hertugerne og deres forhold er grundige og giver et fortrinligt overblik over de enkelte slægtslinjer og deres betydning på de forskellige områder. Samtidig er teksten prisværdigt koncentreret og kortfattet, mens en udførlig litteraturliste giver mulighed for at søge fordybelse, hvis der er spørgsmål eller personer, man ønsker nærmere belyst. Bogen er illustreret med mange

sjældne billeder, de fleste i farver, som på glimrende vis supplerer teksten.

H. E. Sørensen

Kirsten Hastrup:

Kultur. Det fleksible fællesskab

Univers, Aarhus Universitetsforlag 2004.
204 s. ISBN: 87-7934-140-3. Kr. 198,-

Kultur bruges både i forskningen og i dagligsproget som en slags nøgle til forståelse af verdens mangfoldighed. Kultur forklarer eksistensen af stærke fællesskaber inden for og på tværs af nationer, på arbejdspladser og i virksomheder samt andre gruppedannelser på baggrund af fælles træk som etnicitet, alder, køn eller seksualitet. Kultur bruges også til at skabe grænser og til at forklare manglende integration og sociale konflikter. Kultur er med andre ord et fleksibelt begreb, som kan bruges til meget. Netop anvendelsen af kulturbegrebet, de forskellige interesser det har tjent igennem historien, er bogens røde tråd. Den er derimod ikke en introduktion til eller en forklaring på, hvorfor forskellige kulturer i verden, lever som de gør.

I serien Univers fra Universitetsforlaget i Århus, som denne bog er udgivet i, får forskere fra forskellige forskningsfelter mulighed for at formidle deres viden på bedste encyklopædisk manér, men uden de stærke begrænsninger på antallet af linjer, som i egentlige encyklopædier. Begrebet kultur får således en særdeles grundig behandling. Det er dog ikke en bog der henvender sig til forskere, men til et almindeligt oplyst publikum, som mangler en indføring i det kulturvidenskabelige forskningsfelt. Bogen ville nok også fungere godt som introduktion til nye studerende på forskellige kulturfag.

Ifølge Kirsten Hastrup, som er professor i antropolog, kan kultur anskues både som idé, som orden, som problem, som distinktion, som kundskab, som arv, som rettighed og som illusion. Disse perspektiver på kultur disponerer bogen i otte kapitler.

I første kapitel introduceres til kulturbegrebets egen kulturhistorie, fra renessancen over Johann Gottfried Herder (1744-1803) og Vilhelm von Humboldt (1767-1835) til nutidens brede kulturbegreb, som ikke

handler om individers dannelse, men om folks væsensforskellige levemåder. Almindeligvis forstås kulturer som adskilte helheder med hver deres orden, men hvor de nævnte forskere så kulturerne som produkter af naturen, bliver det almindeligt i løbet af 1800-tallet at se den kulturelle orden som samfundsskabt.

Ikke før omkring 1970 begyndte man for alvor, som en følge af afkoloniseringen, at problematisere forestillingen om kultur som orden. Måske var kulturmønstre, kulturkredse og kulturelle systemer noget, der kun eksisterede inde i antropologernes hoveder – og i de utallige monografier, som var resultatet af deres møjsomme feltarbejdes forsøg på at finde mening i galskaben? Antropologerne begyndte at reflektere over, om det i virkeligheden var dem selv, som havde skabt den forestilling, at kultur var system, homogenitet og orden, hvorved man måske havde overset kompleksiteten, uenighederne og modstanden. Kultur blev et problem, i hvert fald for videnskaben. Kulturbegrebet kunne bruges både kulturkritisk og selvkritisk.

Faren ved at betone, at kultur præger mennesker er, at kultur bliver til særtræk ved individer og grupper, som for altid tvinger dem til at handle på bestemte måder. Derved kommer kultur til at fungere som grænser mellem »os« og »dem«. Når kultur betegner en særlig livsanskuelse og levemåde, kan det også bruges til at vedligeholde etniske og nationale fjendebilleder. Det bliver en kategori, som sætter skel i verden.

Kultur bruges dog også i moderne tid, lige som i oplysningstiden, om individers dannelse, viden og formåen. Mennesker skabes kulturelt både af sproget, af den viden der er til rådighed og af den arv, der overleveres, dvs. samfundets kollektive erindringer.

Efter en diskussion af menneskerettigheder og kulturelle rettigheder, afslutter Kirsten Hastrup gennemgangen af de forskellige perspektiver med et kapitel om kultur som illusion, idet hun drager en parallel til skuespillets verden. Dette sidste kapitel virker lidt dybsindigt og er ikke særlig informativt i forhold til en afklaring af kulturbegrebet, men afspejler nok snarere forfatterens aktuelle forskningsinteresse. Ligeledes

præges epilogen i høj grad også af forfatterens subjektive syn på forskningsfeltet, men netop det subjektive perspektiv er også intentionen med denne bogserie.

For kollegaer i Hastrups forskningsfelt, er der ikke noget nyt at hente, ej heller overraskende synsmåder eller provokerende holdninger, men bogen kan bestemt anbefales til personer, som gerne vil vide mere om kulturforskning, samt til forskningsfeltets yngste »lærlinge«.

Lene Otto

Ove Korsgaard: Kampen om folket

Et dannelsesperspektiv på dansk historie gennem 500 år. Gyldendal 2004. 669 s. ill. ISBN 87-02-01719-9. Kr. XXX,-

Bogen afslutter den trilogi, der blev indledt med *Kampen om kroppen* fra 1982, som var en dansk idræts Historie for 200 år. I 1997 fulgte *Kampen om lyset*, der undersøgte dansk voksenoplysning gennem 500 år og nu sættes punktum så med *Kampen om folket*, der har fokus på skiftende dannelsesidealer gennem de seneste 500 års danske historie. Efter indledningen, der skitserer bogens problemfelt følger fire kronologisk organiserede dele: *En kristen stat* er tiden fra reformationen frem til landboreformerne, *Fra kristen stat til nationalstat* er bogens største del og behandler tiden frem til 1864, *Den demokratiske nationalstat* er om tiden frem til 1972, dog med hovedvægt på perioden til og med 2. verdenskrig, og endelig diskuterer *Fra en national stat til en føderation af nationalstater* de udfordringer EU, indvandring og globalisering indebærer for opfattelsen af begrebet folk.

Denne bog følger den samme periode og mange af de samme diskussioner, der prægede *Kampen om lyset*. Opfattelsen af folk og folkeoplysning hænger ikke overraskende sammen. Alligevel føles bogen ikke som en gentagelse. Korsgaard lægger i den nye bog vægten på tre felter i hver del: det begrebsmæssige, det dannelsesteoretiske og det stats- og identitetspolitiske. Hovedvægten i bogen er de grundige gennemgange af en række internationale hovedteoretikere på dannelsesfeltet: Luther, Rousseau, Kant, Herder og Fichte særlig hvad angår folket. Dertil knyttes gennemgangen af normative

tekster fra danske forfattere: Pontoppidan, Grundtvig, Goldschmidt, Brandes og en lang række højskolefolk med Hal Koch som kulmination. Omdrejningspunktet er begrebet folk med dets mange dimensioner. Både den politiske betydning, som i antikkens demos og den kulturelle, som i antikkens ethnos diskuteres og Korsgaard får glimrende demonstreret, hvordan de to dimensioner ikke kan adskilles, men tværtimod er forbundne både begrebshistorisk og i den danske virkningshistorie. Begrebet folk er dermed komplekst og mangetydigt og må undersøges i den konkrete kontekst. En tredje dimension, den sociale hvor folket er pøblen, bliver dog mere stedmoderligt behandlet. *Kampen om folket* er i høj grad en bog om det nationale i Danmark, om forskellige danske nationalismer, og om hvorvidt og hvordan demokrati og nationalstat hænger sammen. Hvis man har denne interesse kan bogen klart anbefales. Man skal nok kunne sin Danmarkshistorie i forvejen for at følge med gennem de 500 år, men så vil man også få sin viden nuanceret og suppleret.

Man skal imidlertid ikke vente sig en kulturhistorie. Hovedvægten ligger på analyser af enkeltpersoners tekster mere end på virkningshistorie, reception, og hvordan ideerne omsættes i praksis og dagligliv. Korsgaards interesse for pædagogisk idéhistorie går (som i de andre bøger) som den røde tråd gennem bogen. Han præsenterer i indledningen Foucaults sene forfatterskab som teoretisk afsæt, men det bliver nu mest til antydninger. En egentlig foulcauldiansk analyse af sammenhængen mellem udviklingen af selvteknologier og ledelsesrationaliteter i dansk historie har vi stadig til gode.

Bogen er Korsgaards doktordisputats og blev forsvaret i 2005. Som et forskningsbidrag savner jeg imidlertid, at Korsgaard i langt højere grad gik i dialog med den eksisterende forskning på området, også selvom der er meget at tage stilling til, når vi taler om 500 års Danmarkshistorie. Det er en selektiv del Korsgaard trækker på, og indimellem gør han det endda forholdsvis implicit (med en enkelt note) skønt han anvender andres pointer som sine egne. Det er forståeligt, at ikke alt kan være lige origi-nalt, når man dækker 500 års historie, men så ville en større transparens og en mere

diskuterende form have været at foretrække. Den valgte genre er i højere grad den formidlede Danmarkshistorie. En personlig og lidt belærende udlægning – ikke ulig det klassiske højskoleforedrag. Spørgsmålet er imidlertid, om dette er det mest hensigtsmæssige valg, når man gerne vil lægge op til debat om, hvor vi skal hen med 'folket' i fremtiden?

Tine Damsholt

Hans Chr. Johansen:
Danmarkshistorien. Bd.17: Danmark i tal
Gyldendal & Politiken, 2005. 401 s. ISBN:
87-89086-39-4. Kr. 368,-

Det lyder ikke spændende, men i Hans Chr. Johansens tal-del, som udgør de første 167 sider, er der faktisk spændende læsning. Ikke tallene alene, men i de mange indledninger og tabelkommentarer, som indeholder mange gode kulturhistoriske oplysninger, og som også fungerer som en opsamling af en del af det, man har glemt fra de forudgående 16 bind.

Fremstillingen med kurver og grafer gør, at man lettere end i tekst får demonstreret forhold, man nok kendte, men ikke kendte omfanget af fx at det »at vi bød over England« kun drejede sig om en snes år; at vi ikke dyrker så meget havre mere, vidste man da nok, men ikke, at det var gået så meget tilbage; at hoffet i 1602 stod for to tredjedele af statsudgifterne, mens det i dag er 1/6 promille.

På det kulturelle område er der ikke så meget at hente, men man kan dog i afsnittet om Forbrug og levestandard se det, vi som udgiverselskab mærker tydeligt: Bibliotekernes bogbestand er mellem 1990 og 2000 gået ned fra 35 mio. til 27 mio. bind – og det er næppe et ukvalificeret gæt, at der i de forløbne 5 år er røget nogle millioner til.

Sådan kan man hygge sig med tallene og graferne, som i øvrigt er i mange glade farver. Nogle er meget lette for menigmand at forstå som folkepensionisternes antal, mens andre er sværere som fx »Bruttoinvesteringerne i procent ad bruttofaktorindkomsten«.

Nyttige er også kortene over rigets omfang og den administrative inddeling gennem tiderne.

Et af de grundigste afsnit er det om socialbistand, der følger udviklingen fra middelalderen, da klostre og kirker hjalp fattige over tiggerbrevene og omgangsforfølgelsen på landet, til den moderne sociallovgivning. Den begyndte med loven om alderdomsunderstøttelse i 1891. Denne gennemgang er som en af de få ført op til 2002, da dagpengeperioden under barselsorlov blev sat op fra 32 til 52 uger.

Det er en nyttig bog, som tegner historien på en anden måde end de øvrige bind, en opslagsbog vedrørende mange forhold – og da også en hyggelig bog at botanisere i.

George Nellemann

Mette E. Havsteen-Mikkelsen:
Havekultur i Ærøskøbing
Eget forlag, 2004. 45 sider. ISBN: 87-990570-1-8. Kr. 98,-

I 1998 var der i Ærøskøbing et læserbrev i den lokale avis om det forkastelige i, at de såkaldte molehaver ændrede stil. Læserbrevet sluttede: »hverken franske blomsterhaver eller spanske haciendaer hører til her!« – Den udtalelse blev årsag til, at Mette Havsteen gennemførte en etnologisk undersøgelse af havekulturens udvikling i søkøbsten Ærøskøbing.

I 1800-tallet havde praktisk taget alle byens indbyggere haver, men de var ret differentierede. Søfolk og småfolk udnyttede det begrænsede areal til hovedsagelig at dyrke grøntsager, mens byens lille borgerskab havde større og stilmæssige haver med adskillige sjældne træer. På grund af den trange plads kunne haverne også ligge et stykke vej fra boligen, og her blev der også dyrket grøntsager og frugt. Ved hjælp af beretningerne og andre kilder er det lykkedes at give et nuanceret billede af den lille bys haver, og ganske spændende er Niels Kjærbøllings planteliste fra 1839 over hans 65 forskellige træer og buske. Han dyrkede dem bl.a. for at se, hvilke der kunne overvinde i det sydlige Danmark. (Niels Kjærbølling grundlagde senere Zoologisk Have).

Livet i Ærøskøbing har ændret sig markant i sidste halvdel af 1900-tallet. Hvor der tidligere boede fiskere og søfolk, er der kommet turister, sommergæster, pensionister og andre tilflyttere. Det har ændret livet

i Danmarks Torneroseby nr. 1, og det har igen bevirket, at udnyttelsen af haverne og arealet bag husene helt har ændret karakter.

Historien om de sidste 50 års haveudvikling i Ærøskøbing eksemplificeres ud fra molehaverne, som er lange smalle haver, der ligger ned mod en molesti umiddelbart syd for færgehavnen. Mette Havsteen har tidligere betegnet deres ændrede karakter med ordene »fra nyttehawe til nydehave«, idet der er sket en funktionsændring. I takt med at der rykkede andre beboere ind, ændredes haverne fra at indeholde vaske- og brænde-hus, vandpumpe, fiskegrej og køkkenhave til i stedet at blive oplevelshaver med siddepladser, flisebelagte stier, blomster, højbede mm.

Johannes Tholle, en af Danmarks største havearkitekter, købte i 1943 et af molehusene (fra slutningen af 1800-tallet) og sagde om købet: »Det var det romantiske motiv i bindingsværkshuset fra gadesiden og det tætte krat af hyldebuskes forborgne parti bagved det, som i særlig grad fangede opmærksomheden og gjorde udslaget, så købet kom i stand«. Han fandt en autentisk idyl, hvor han kunne indrette et sommerhjem for familien med urtehave og en vis selvforsyning, og her anlagde han en have ud fra funktionalistiske principper med klinkebelagt siddeplads og havegang, med pergola og espalier, men også med køkkenhave. En smuk have i tidens stil og med planter, som trives i det sydlige Danmark.

Det havde været spændende, om Mette Havsteen havde taget netop Tholles have op til diskussion. Tholles have blev anlagt i funktionalistisk stil, men han pointerede i talrige debatindlæg i 1920'erne og 30'erne, at hus og have skulle være i harmoni, og at haven skulle være i en stil, som passede til stedet. På det punkt var han i mange år meget på kant med andre havearkitekter – samtidig med at han ændrede molehaven fra at være nyttehawe til nydehave. Hvorfor var der så stor divergens? Havde han skiftet holdning? Hvordan var hans andre haveanlæg i 1940'erne?

Når det er sagt, skal denne lille bog så absolut fremhæves. Mette Havsteen er en af de få etnologer, som arbejder med haven som kulturel udtryksform – og hun gør det godt. Gid der var flere af den slags under-

søgelser og publikationer! Og så har hun oven i købet udgivet den på eget forlag!

Helle Ravn

Jesper Theilgaard:

50 vejrvarsler der (måske) virker

Gyldendal, 2005.138 s. ill. ISBN: 87-02-03716-5. Kr. 129,-

TV-avisens meteorolog har udvalgt 50 gamle varsler og mundheld om vejret i Danmark, som han her kommenterer fagligt, og som han giver karakter fra 1 til 5, med 5 som det »sandeste.«

Bogen indledes med en historisk oversigt over vejrvarsling fra Tyge Brahes astrologi til den moderne videnskabelige meteorologi, som først kom i gang, da telegrafene gjorde det muligt at samle oplysningerne fra meldestationerne og på den baggrund tegne vejrkort.

Varslerne er delt op i korttids-, langtids og generelle varsler, og det er naturligvis blandt korttidsvarslerne, man finder de mest pålidelige.

Når solen går ned i en søk, står den op i en bæk, får karakteren 5 og følgende forklaring: Når et frontsystem er på vej vestfra, er det første man ser på grund af jordens krumning de højtliggende skyer. Hvis de dukker op over horisonten en times tid før solnedgang, vil solen gå ned bag skybræmmen, så det ser ud som den går ned i en søk. I nattens løb vil fronten med regn komme ind over landet og blive til den varslede bæk.

Et andet kendt varsel siger: Gigtsmerter varsler regn og blæst. Baggrunden er, at nogle former for gigt skyldes hævelser i ledene, der dannes af små hulrum. Trykket i disse hulrum tilpasser sig kun langsomt trykket udenfor. Når trykket falder hurtigt opstår der overtryk i hulrummene, og det giver smerter. Et hurtigt opstået lavtryk varsler, at der er uvejr på vej – så det, man mærker, er det samme, det man kan se på et almindeligt stuebarometer. Gigtsmerterne får sandhedsværdien tre.

Det af langtidsvarslerne, som får gode karakterer er: Maj måneds kulde gør laderne fulde. Forklaringen er, at i et koldt forår udvikler vårsæden kraftige rødder, som kan skaffe vand i en tørkeperiode. I et varmt

forår bruger kornet kræfterne på at vokse i stedet for at sætte længere rødder.

En del varsler og andre mundheld er det svært at give naturlige forklaringer på, men de får i stedet en historisk. Det gælder fx Tychobrahesdag og Tamperdage og Hundedage.

Bogen afsluttes af en grundig ordforklaring, som også med sine instruktive tegninger kan betragtes som en kort lærebog i den del af meteorologien, som er aktuel i Danmark.

George Nellemann

Jørgen Duus og Steffen Duus: Håndværk 2
Forlaget Ny Havn, 2005. 288 s. rigt ill.
ISBN: 87-988972-1-7. Kr. 295,-

I 2002 udkom Håndværk – da det var håndens værk. Den omfattede 35 fag, og mange læsere har siden henvendt sig til forfatterne og bedt om mere. Derfor er bind 2 nu udkommet.

Som i første bind er der tale om beskrivelser af fagenes redskaber og arbejdsmetoder, illustreret med tegninger og diagrammer og ikke mindst med gode, ofte nyoptagne, fotografier og også med enkelte billeder af kendte malere som Christen Købke og C.W. Eckersberg (søstykke i sejlsmagerafsnittet).

Nationalmuseet indsamlede i 1950'erne erindringer fra gamle håndværkere, og disse erindringer blev der bragt en god del af i første bind. Når der ikke er så mange erindrings-citater i andet bind, skyldes det, at det behandler en del fag, som var uddøde, da erindringerne blev indsamlet. Det er fag som sværdfejer, nålemager, knapmager, kammager og nagelsmed.

Andre fag er derimod meget grundigt belyste. Det er bl.a. dem, som har både en zünftig og landhåndværkerdel, nemlig vævning og pottemageri. Sidstnævnte dækker alt fra jyddepottekoner til Den kongelige Porcelænsfabrik.

Bogen er forsynet med ordforklaringer med register og naturligvis med kilde- og billedfortegnelse, og den er rigeligt de 295 kr. værd.

George Nellemann

Poul Villaume:

Danmarkshistorien. bd. 15:

Lavvækst og grænser 1970-1985

Gyldendal & Politiken, 2005. 402 s. rigt ill.
ISBN: 87-890-6837-8. Kr. 368,-

I den første udgave af Danmarkshistorien, der blev udsendt i årene 1988-91, blev bind 15, der beskrev perioden 1970-90, skrevet af Ole Karup Pedersen. Hans alt for tidlige død har bevirket, at han ikke har kunnet føre beskrivelsen af Danmarks nyeste historie frem til årtusindskiftet. Det blev derfor besluttet at lade det gamle bind 15 afløse af to nyuskrevne bind. Det nye bind 16, der dækker tiden 1985-2000, skrevet af Søren Hein Rasmussen, blev anmeldt i 2005.

Især i de første år af perioden, i 1970'erne, skete der meget, som vi lever med endnu – andet holdt ikke. På det større politiske plan kom vi, efter en folkeafstemning, med i EF – som det hed den gang, og samtidig indtraf oliekrisen, som skabte prisstigninger og arbejdsløshed; men det var ikke den, der gjorde, at Erhard Jacobsen løb tør for benzin, så han ikke nåede frem til en vigtig afstemning i Folketinget og derved udløste det såkaldte jordskredsvalg. Det var nok et politisk motorstop – som medførte, at hans parti kom i folketinget med 14 mandater. De andre nye partier var protestpartier: Glistrups Fremskridtsparti mod de høje skatter og Kristeligt Folkeparti, som bl.a. protesterede mod fri abort.

De nye partier er nu væk igen, men en del andre nydannelse har holdt sig. Fristaten Christiania blev udråbt, den første Roskilde Festival blev afholdt, kildeskatten blev indført og loven om ligeløn vedtaget. Det var også i denne periode, at kollektiverne og Rødstrømpernes ø-lejre havde deres glansperiode.

Men økonomisk var det en dårlig tid. Udlånsrenten var i 1980 helt oppe på 20 %, og vi betalte 18 mia. om året i rente på en udlandsgæld på 170 mia. kroner. Forbruget og investeringerne faldt, og arbejdsløsheden nåede i 1984 op på 300.000, og vi var på vej mod afgrunden – på 1. klasse som det udtryktes.

Det er også i den del af den kolde krig, at spørgsmålet om opstilling af NATO-raketter i Danmark og Norden som atomvåbenfri zone var brændende og affødte de berømte/berygtede fodnoter.

På den statsretslige front fik Grønland hjemmestyre i 1979. Landet var i 1973 kommet med i EF som et dansk amt, men valgte nu, efter en grønlandsk folkeafstemning, at træde ud.

Færøerne derimod, var ikke trukket med Danmark ind i EF, for de havde haft hjemmestyre siden 1948. De kunne derfor selv forhandle en frihandels- og fiskeriaftale.

Og så var det da også i bind 15's periode at vi i 1972 fik ny regent. Dronning Margrethe blev udråbt dagen efter Frederik 9's død 15. januar 1972, og hun moderniserede sin titel til Margrethe II. Danmarks Dronning, dvs. at hun strøg den gamle opremsning af tidligere landområder: »af Guds Nåde Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig« osv.

George Nellemann

Karsten Biering: Spillemanden C. Jensen
Folkemusikken og den folkelige sang i Sønderjylland. Center for Arbejderkulturstudier, Københavns Universitet, 2005. 32 sange samt teksthæfte 13 s. ill. Kr. 93,75

På cd-omslaget ses en øde vej gennem den flade marsk med en vældig blå himmel over. Og lyden på cd'en er også meget sønderjysk. Det er glimt af en folkelig musik- og sangtradition, som den udfoldede sig i det sønderjyske foreningsliv for ca. en generation siden. I disse optagelser fra 1967-80 er fastholdt et stykke dansk kulturhistorie, som ellers kun sjældent er fastholdt i alment tilgængelige udgivelser. Siden 1960'ernes fornyede interesse for den danske folkemusik har vi efterhånden fået en pæn samling af dansk traditionel spillemandsmusik og sang både på LP, MC og CD. Men optagelser af fællessang og dialektviser fra den folkelige forenings- og højskolekultur har vi ikke mange af. Derfor er denne cd også kærkommen.

Egentlig er titlen »Spillemanden C. Jensen« noget misvisende. For cd'en har tre »lydspor«: spillemandsstykker, sønderjyske dialektsange og endelig danske fællessange fra højskoletraditionen. Christian Jensen er dog det forbindende led, for han er med i det hele på sin violin.

Spillemandsstykkerne fylder knap halvdelen af cd'en. De er optaget ved to lejlighe-

der med 13 års mellemrum, nemlig ved en fortælle- og musikaften på Holstebro Gymnasium i 1967 med temaet »Et bondebryllup« og ved et folkedansarrangement på Kiers Gaard ved Høyer i 1980. »Lærer Jensen«, »Det høje C.«, Christian Jensen (1902-88) var ikke traditionsspillemand af baggrund. Han var uddannet lærer, havde spillet klassisk på seminariet og var livet igennem meget aktiv som klassisk amatørmusiker. I 1937 mødte han Frands Walter på et spillemandskursus på Krogerup højskole. Walter havde spillet til baller hos bønderne siden sin ungdom og havde i modsætning til C. Jensen spillemandstilen og dansen på rygmarven. I 30 år blev Jensen og Walter et fast par ved spillemandskurser på højskoler og i foreningslivet indtil Walters død i 1968. Optagelsen fra 1967 viser dem i fin form med et godt robust spillemands-taw. Stykkerne har alle med bryllup at gøre, og ind imellem fortæller Frans Walter underfundigt lidt om spillemænd og musik ved bondebryllupper i gamle dage. I den anden optagelse spiller C. Jensen til folkedans sammen med seks andre musikere. Den har ikke helt samme saft og friskhed som makkerskabet med Frands Walter, men den viser C. Jensen som en god balmusiker (her bl.a. sammen med en anden fast makker, Hans Jørgen Henningsen på klaver).

Cd'ens andet »lydspor« er dialektsange med Hans Schmidt. De har alle tidligere været udgivet på kassettebånd (Hans Schmidt og de sønderjyske sange, Kiers Gård Production 1980). Der findes også en (sikkert uopdrivelig) LP fra 1976 med Hans Schmidt (Scan-Folk FSLD 7), hvor han synger en række andre sønderjyske dialektsange. Kun den fine sang om Madelaine er med på alle tre udgivelser, men C. Jensen lægger violin til det hele. Fint at kassettebåndet fra 1980 nu er overført til cd, men det havde været rart også at få de trykte sangtekster og noter om sangene med over på cd'en. Hans Schmidt er født i 1921, landmand og gennem hele livet en såre aktiv højskole- og foreningsmand. Og altså sanger. Han synger med en ukunstlet ægthed, som gør disse sange af sønderjyske hjemstavnsdigtere fra 1. halvdel af 1900-tallet værd at høre på også i dag – også for ikke-sønderjyder.

Cd'ens tredje »lydspor« er optagelser af en række kendte og elskede højskolesange

med en forsamling på Kiers Gaard ved Højer i 1980 og med Hans Schmidt som forsanger. Der er ikke meget at sige til det, andet end: sådan lyder god dansk fælles-sang i højskoletraditionen bare. Og det er ellers ikke sådan at finde på cd!

Det, der forener cd'ens tre »lydspor«, er – udover C. Jensen – det miljø, som denne musik og sang er en del af: det sønderjyske forenings- og højskoleliv. Skolelærerkulturen kalder cd'ens tilrettelægger Karsten Biering den i sit efterskrift. »Der er stærke personlige og kulturelle rødder til den del af folket og traditionen i landbosamfundet, som gruppen optræder for og hvis værdier og normer gruppen afspejler«. Næsten alle på cd'en er lærere – de tilhørte en gruppe af igangszættede, ledere, foredragsholdere og musikere i det folkelige forenings- og højskoleliv i Sønderjylland. Et stykke folkelig kulturhistorie og et miljø og en tradition, der nu er under pres fra massemedier og 1000 tilbud. Så meget desto vigtigere er det, at vi nu har en cd, som dokumenterer det.

Hans Peter Larsen

Mikkel Venborg Pedersen: Hertuger

At synes og at være i Augustenborg 1700-1850. Museum Tusulanums Forlag, Etnologiske Studier 12, 2005. 300 s. ill. ISBN: 87-635-0191-0. Kr. 298,-

Den augustenburgske fyrsteslæggt har været emnet for værker inden for flere genrer, dels faghistorie, dels skønlitteratur. De mest kendte er Jørgen Paulsen og H.P. Clausens monografi om slægten, dens skæbne og slotte fra 1980 og Maria Hellebergs roman i to bind om Louise Augusta fra 2002. Disse omfattende udgivelser kan måske få nogle til at tro, at der ikke kan fortælles noget nyt eller fængende om Augustenborgerne. Men det kan der! Og etnologen Mikkel Venborg Pedersen er mand for at gøre det. Til Folk og Kultur 2000 skrev han en artikel om Augustenborg Slotspark som herskabsmanifestation, og han udvider perspektivet til hele hoflivet i sin nye bog, Hertuger, der er en gennemskrevet og bearbejdet udgave af hans engelsksprogede ph.d.-afhandling fra 1999. Her tager han læserne med ind på fyrsteslottene, i slotskirken, i staldene, på jagt i skovene og til hestevæddeløb.

Hovedtemaet er hertugernes aristokratiske kultur og de store anstrengelser, der blev udfoldet for at scenesætte og fastholde den ophøjede status. Hertuger var nemlig ikke gemene adelige, men fyrster. De var således statusmæssigt hævet et pænt stykke over adelen og kun lidt under kongehuset. Augustenborgernes hovedbestræbelser gik ud på at befæste denne status og den hermed forbundne aristokratiske kultur i bevidstheden både hos slægtens unge og hos undersåtterne. Det skete ved at indgå ægteskaber på fyrsteligt plan, ved at afholde storslåede fester og indviklede ceremonier og ved at udforme alle omgivelserne, fra havesal til slotskirke og park, så de fremtrådte som manifestationer af rang og rigdom. Slotte, sølvtøj, møbler, malerier og prægtige heste – alt dette afspejlede den europæiske elitekultur, som Augustenborgerne var en del af.

Bogen omhandler selve det at være hertug, og læserne kommer med til fest på slottene i Gråsten og Augustenborg, tages med på jagt og på besøg hos de hertugelige embedsmænd. Undervejs beskriver og fortolker Mikkel Venborg den elitekultur, der her afdækkes. Det er dog ikke uproblematisk at gøre dette, for mange forhold var så selvfølgelige, at de ikke var nedskrevet, og derfor kan man kun gisne om den betydning, som samtiden har tillagt dem. Forfatteren fremlægger sin metodiske og teoretiske tilgang i det indledende kapitel. Han er inspireret af den amerikanske antropolog Clifford Geertz, der har introduceret den såkaldte »tætte« beskrivelse af et samfund gennem skabelse af billeder og associationer. I lighed med Geertz går Venborg ud fra, at kultur ikke blot eksisterer i manifesterede former, men fremtræder primært som værdier, ideer og symboler, der kommer til udtryk i sociale handlinger. Kort sagt, kultur er det, mennesker gør med hinanden.

Ud fra dette kultursyn bliver kirkestolsforordningen fra 1777 et af de mest markante symboler på den augustenburgske hofkultur. Et symbol, der både er en model for virkeligheden og et model af virkeligheden. Her sidder hertugfamilien højt hævet over både undersåtter og hofpræst. Indbyggernes status i den lille hertugby afspejler sig nøje i deres plads i kirken, hvor staldmester, herredsfoged og livlæge sad øverst nærmest alteret, og mens hundekok, stege-

vender og gårdskarl sad på de bageste bænke. Kirkestolsforordningen var ikke blot et middel, hvormed hertugen viste, hvorledes verden burde ordnes. Den var også et udtryk for den sociale profil i den lille by, og endelig var den en allegori over det tidlige-moderne europæiske samfund.

Det er en velskrevet og fængende bog om et elitært, men negligeret tema inden for socialhistorien. For en generation siden ville de færreste have fundet en bog om elitekultur interessant – endsige relevant, men for at forstå hvordan et samfund hænger sammen, skal man have både toppen og bunden med. Venborg bør roses for at tage det augustenburgske hofliv op til en grundig og seriøs behandling. Derfor skal han også have syndsforladelse for en række ikke-meningsforstyrrende småfejl, der findes i redigeringen for den politiske historie, der blev så afgørende for fyrsteslægtenes skæbne og slotte. Disse fejl har han i øvrigt rettet i sit bidrag til bogen *De slesvigske Hertuger*, så pedanter kan fornøje sig med at sammenligne. Alle andre kan glæde sig over, at de med bogen *Hertuger* får et fascinerende indblik i en verden, der er så fremmed og dog så nær.

Inge Adriansen

Else Trangbæk:

Kvindens idræt – fra rødder til top
Gyldendal, 2005. 286 s. ill. ISBN: 87-02-01893-4. Kr. 329,-

Forfatteren er tidligere elitegymnast på OL-niveau og tillige dansk idrætsforsknings grand lady. Begge dele demonstrerer hun suverænt i dette oversigtsværk om kvindeidræt gennem tiden – fra kvindegymnastikkens spæde start i 1800-tallet til nutidens olympiske håndboldkvinder og professionelle kvindelige bokkere. Med en biografisk og livshistorisk tilgang sætter Else Trangbæk fokus på forholdet mellem idrætsliv og kvindeliv og belyser kvindernes kamp for ligestilling både i samfundet og på idrætspladserne. Bogen har derfor interesse både for kønsforskere og idrætsinteresserede. Den er kronologisk opbygget omkring de mest fremtrædende personer i kampen for kvindernes indtog i idrætten, og med rette fremhæves gymnastikpædagogen Poul Pe-

tersen, der med grundlæggelsen af Dansk Kvindegymnastikforening var med til at lægge fundamentet for kvindeidræt fra 1880'erne til sin død i 1906.

Kvindens idræt belyser de normer og idealer, der været bestemmende for kvinders aktivitet gennem tiden, og redegør for, hvem der fandt kvindeidræt passende og upassende. Blandt de sidste var skaberen af de moderne Olympiske Lege, Pierre de Coubertin, der mente, at sportens essens var nært knyttet til friheden til overdrivelse, og derfor burde kvinder være udelukket fra idræt og sport. Et underliggende tema bogen igennem er kampen mod idrættens mandsdominans, som fortsat består på det organisatoriske plan.

Det er en læseværdig, indsigtfuld og velillustreret bog, som ligger i naturlig forlængelse af *Dansk Idrætsliv*, bd.1-2, som Else Trangbæk var medudgiver af i 1995.

Inge Adriansen

Lars Stevnsborg:

Kongeriget Danmarks Ordener, Medaljer og Hæderstegn.

Kongeriget Islands Ordener og Medaljer
Syddansk Universitetsforlag, 2005. 823 sider, gn.ill. ISBN 87-7838-911-9. Kr. 498,-

Bogen i stort format om de kongelige danske ordener, medaljer og hæderstegn er på mange måder en imponerende bog. Her kan man vistnok finde alt om de kongelige ordener, hvor Elefantordenen og Dannebrogordenen selvfølgelig påkalder sig størst interesse, fordi de stadigvæk eksisterer og uddeles. Afsnittet om medaljer og hæderstegn beretter (anført i underafsnittenes rækkefølge) om renæssance- og barokmedaljer, belønnings- og fortjenstmedaljer, de glücksborgske erindrings- og mindemedaljer 1892-2001, krigsmedaljer fra 1801 til Korea-medaljen og Forsvarets medalje, andre erindringsmedaljer (bl.a. redningsberedskabets medalje), militære tjenestehæderstegn, civile tjenestehæderstegn, kongelig approberede hæderstegn og endeligt kongelige godkendte udenlandske og internationale dekorationer. Til slut er der et afsnit om Mellemkrigstidens kongelige islandske dekorationer, til hvilke vi senere skal vende tilbage.

Der er nok ingen tvivl om, at værket, som på mange måder er en nyudgave af Stevnsborgs Danmarks Riges Medaljer og Hæders-tegn (1992), har fået det hele med, lige til jubilæumstegn for befalingsmænd og menige i Frederiksberg brandkorps. Men det er også vigtigt at være klar over, at medaljer hos Stevnsborg betyder bærbare medaljer. De medaljer, som uddeles af lærde selskaber og institutioner som Københavns og Aarhus Universiteter, Danmarks Tekniske Universitet, Kunstakademiet i København, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab m.fl. er ikke medtaget, for disse medaljer er ikke bærbare – og i øvrigt ganske uanset om ud-delingen i øvrigt måtte være sket under medvirken af Hendes Majestæt. Her er klart nok en begrænsning af værket, som man skal være klar over, når det benyttes.

Værket er uhyre indholdsrigt og oplives med illustrative billeder af både ordner, små ordens- og medaljesamlinger samt diverse dekorerede personer. Men hvor ville et personregister have været nyttigt! Man får – spredt i værket – næsten hele generallæge Øjvind Wings professionelle liv, som det afspejles i hans ganske omfattende samling af dekorationer og diplomer – men hvordan finde frem til dem igen uden at skulle gennemblade et halvt tusind sider?

Og, når vi nu er ved kritikken. Der er modtaget støtte fra hele 13 fonde og foretagender til støtte af værkets udgivelse. Her tænkes vel på den tekniske udgivelse, illustrationer og deres gengivelse, trykning, papir, forlagsomkostninger etc. – en pris på 1 krone for næsten to tryksider kan ikke kaldes prohibitiv, tværtimod. Men måske skulle man råde forfatteren til næste gang også at få lidt støtte til at ansætte en kvik student, for antallet af lapsus og fejl er ganske stort. For blot at nævne en enkelt, for undertegnede som lejlighedsvis redaktør af tidsskriftet, ganske nærliggende: I henvisningerne henvises ofte til 'Nordisk Numismatisk Årbog', men en sådan har vistnok aldrig eksisteret. Siden 1936 har de nordiske møntkabinetter derimod udgivet Nordisk Numismatisk Årsskrift, men vi skal meget langt ind i værket, før dette optræder under sit korrekte navn.

Der er i udlandet givetvis interesse for de ældre danske dekorationer, f.eks. elefantrid-dere. Undertegnede er flere gange spurgt om

dette af faleristisk interesserede museums-kolleger. Der findes en gammel oversigt af J. H. Fr. Berlien over Der Elephanten-Orden und seine Ritter, Kbh. 1846. Ifølge denne bog skulle den senere kurfyrste af Sachsen, Johann Georg III, være den første udenlandske fyrste, som fik elefantordenen (1660, anførte værk, side 70, nr. 107). Men ifølge undertegnede notater (opstået i helt anden sammenhæng) fik Johann Moritz af Nassau, en anden af kongehusets udenlandske slægtninge, allerede ordenen i 1649. Det er givetvis et emne, der kunne invitere til undersøgelser, der bl.a. ville kunne afspejle elefantordenens og dermed også det danske kongehus' prestige i Tyskland i 16- og 1700-tallet. Når en fyrste lader sig afbilde på en mønt eller medalje med en anden konges ordens-tegn, her elefantordenen, så antyder det jo en vis respekt for pågældende ordensherre, i dette tilfælde kongen af Danmark-Norge.

Og så til sidst lidt om kongen af Island og hans planer... Man må antage, at det har været en anelse ufrivilligt, eller måske blot tankeløst, at Christian X fremlagde sine planer under sit månedlange, ikke-parlamentariske styre, også kaldet påskekrise 1920. Den islandske belønningsmedalje, der blev indstiftet på Amalienborg 17. april 1920, skulle »uddeles af Os personlig – uden forudgående Indstilling fra nogen Minister eller noget Ministerium – ved et aller-højeste Reskript til vor Kabinettssekretær, som opbevarer Medaillebeholdningen« etc. Det viser sig nu, at medaljen endte med især at blive uddelt til danske hofbetjente og underofficerer i marinen, f.eks. kongeskibets besætning. Der synes at være præget godt hundrede eksemplarer, og et ikke helt lille restlager blev forefundet et par menneskealdre senere i et skab i kabinetssekretariatet. To eksemplarer blev overgivet til Den kgl. Mønt- og Medallesamling (Gaveprotokol 3569), mens resten blev indsmeltet (værket, side 781-783). Antallet af islændinge, der blev dekoreret uden indstilling 'fra nogen Minister eller noget Ministerium' synes at have været ganske beskedent!

Jørgen Steen Jensen

Thomas Thomsen: Åh Dagmar, åh Dagmar
Tre dusin skillingsviser om København, kærlighed og kriminalitet. Noder og be-

cifringer: Keld Nørsgaard. Forlaget Hovedland, 2004. 231 sider ill. ISBN 87-7739-711-8. Kr. 248,-

Åh Dagmar, åh Dagmar er den sidste i en række på seks selvstændige bind med skillingsviser fra danske byer, alle udgivet af Thomas Thomsen.

Omtalte bind indeholder 36 skillingsviser om kærlighed, kriminalitet og andre forunderlige begivenheder i København i sidste halvdel af 1800-tallet. Til de fleste af viserne hører en samtidig beretning om baggrunden for visen. Viserne spænder fra morddrammet på konseilspræsident Estrup til fantasien om en menneskeæder, der havde slugt adskillige børn og en amme. De nyeste af viserne fra 1890'erne har i flere tilfælde forlæg i revyer, heriblandt visen Aa Dagmar, aa Dagmar! Du maa blive min! Nyeste Varietevise til den bekendte Melodi, som synges af Frk. Dagmar Hansen.

Forfatterens hensigt med skillingsvisedgivelserne er at stille visen og beretninger til rådighed for os i dag – til vores fornøjelse, morskab og måske endda til lidt eftertænksomhed.

Skillingsviserne var en af 1800-tallets betydelige nyheds- og sladderformidlere. Den flittige skillingsviseproducent, Julius Strandberg, var og er i dag den mest kendte af slagsen. I sine bedste år solgte han op imod 500.000 visen. Flere af viserne i Åh Dagmar, åh Dagmar stammer da også fra hans viseværksted. Viserne solgte han i sit butiksklokale og på gaderne gennem visedrenge og viseskællinger. Herom kan man læse i bogens indledning, der også fortæller, hvor hurtigt en vise kunne produceres. Den 16. juli skrev Julius Strandberg i sin dagbog: Kl. 3½ sprang En ud fra Rundetaarn, Kl. 4½ var Visen i Trykken, Kl. 7 var den ude. Der solgtes 2000. På under en halv time var visen skrevet, og efter kun tre timer og et kvarter var visen i omløb. Korte og kontante oplysninger, der alligevel formår at fremkalde forestillinger om et gadebillede, vi slet ikke kender i dag, med visedrenge og viseskællinger, der bevægede sig rundt i byens gader og stræder og sang i vilden sky, mens de viftede om sig med deres visen.

Skillingsviserne er oprindeligt skrevet med gotiske bogstaver, som uden tvivl er besværlige eller i hvert fald langsommelige

at læse for de fleste i dag. For at gøre bogen let tilgængelig er alle visetekster og beretninger derfor skrevet ud med latinske bogstaver, mens den oprindelige stavemåde og syntaks stadig er bibeholdt. For at opmuntre nutidens visesangere er melodierne også tilsat becifringer. Som modvægt til moderniseringen er samtlige forsider til viserne givet fotografisk med deres snørklede skrift og underholdende tegninger. Sammenholdt med den oprindelige stavemåde og syntaks er det med til at fastholde læseren i en 1800-talsstemning.

Et savn er dog, at de uddybende kommentarer, der følger efter visernes titler samt forfatterpseudonymer, ikke er omsat til moderne skrift. I hvert fald må jeg på det kraftigste opfordre læseren til at kæmpe sig igennem de gotiske bogstaver på de originale skillingsvise-forsider. For ikke mindst her finder man den helt særlige humoristiske tilgang, som skillingsvisemageren har til sit projekt. Titlerne med de tilhørende kommentarer – samt baggrundsberetningerne – er efter min mening ofte mere underholdende end selve visen, og de er en væsentlig del af skillingsvisens verden. Eksempelvis har vise nr. 15 i bogen fået titlen Nu er du fri, Moppe. Titlen efterfølges imidlertid af en kommentar samt et forfatternavn, som ikke er »oversat« til latinske bogstaver: Nu er du fri Moppe. Nogle Betragtninger over hundenes Frihedsdag den 28. August, efter at de have siddet i Brummen i hen ved 3 Måneder. – Sammensat af Bruder Eibeskjøtt, Flæskehändler og Næsekunstner. Selv om jeg er nogenlunde vant til at læse gotisk, må jeg indrømme, at det tog mig en stund at tyde Næsekunstner, som jeg stadig ikke er helt sikker på?

Skillingsviserne var, med få undtagelser, døgnfluer uden stor eller nævneværdig kunstnerisk kvalitet. Derfor er de alligevel interessante som et kulturhistorisk fænomen, og da ikke mindst med de tilhørende beretninger, der sammen med de fotografiske forsider først og fremmest har fanget min opmærksomhed. Beretningerne er underholdende læsning i sig selv, og sætter skillingsvisen ind i en historisk ramme og sammenhæng, som er værd at hæfte sig ved.

Er man kulturhistorisk interesseret, uden at være specielt viseinteresseret, kan man stadig med fornøjelse læse bogen.

Om forfatteren så også har ret i, at skilingsvisernes indhold ikke adskiller sig væsentligt fra, hvad der optager os i dag, kan læseren så grunde lidt over.

Lene Halskov

Henrik Vensild:

Bondegårde i Skast Herred 1636-1760

Deres byggemåde og indretning. Landbohistorisk Selskab og Historisk Samfund for Ribe Amt, 2004. 196 sider ill. ISBN: 87-7526-189-8. Kr. 248,-

I 1952 blev Udvalget for udgivelse af kilder til landbefolkningens historie senere kaldt Landbohistorisk Selskab stiftet af en række yngre forskere. Udvalget anså fra begyndelsen af sit virke, at en vigtig opgave måtte blive udgivelsen af nogle rækker af de ældre tingbøger. I årene 1954 til 1980 publicerede selskabet tingbøger fra 4 herreder i Danmark med tilhørende indholds- og sagsregistre.

Et af selskabets medlemmer var museumsinspektør Axel Steensberg, der i 1962 blev professor i Materiel folkekultur (etnologi) ved Københavns Universitet. Han omsatte umiddelbart selskabets formål med udgivelsen af tingbøgerne, idet han anvendte tingbøgerne i sin undervisning. I året 1968-69 holdt Axel Steensberg således en øvelsesrække over Skast Herreds tingbog 1636-40. Her blev det den studerende Henrik Vensilds (HV) opgave at behandle byggeskikken i herredet. Emnet fangede ham i sådan en grad, at han brugte det som speciale i Europæisk etnologi i 1972, og siden arbejdede han videre med et betydeligt udvidet kilde-materiale. Nu foreligger hans arbejde i en bog udgivet bl.a. af Landbohistorisk Selskab, så ringen er sluttet.

HV's bog handler om byggemåde og boligindretning hos bønderne i Skast herred i perioden 1636-1760, så bogens titel holder, hvad den lover. Skast herred dækker en del af egnen omkring det nuværende Esbjerg. Undersøgelsens hovedkilde er Skast herreds tingbøger, hvor de trykte fra årene 1636-40 blot udgør et godt afsæt. HV's opmærksomhed har især været rettet mod tingbøgernes skifter, men disse forsvinder ud af tingbøgerne efter 1660, så derfor er hans anden hovedkilde skifteprotokollerne, som især er bevaret fra 1719 og fremefter.

Efter en kort indledning går HV i gang med at behandle gårdanlæg, længetal og fagantal (kap. 2) for derpå at beskrive byggemåde og materialer. I det sidste af de tre hovedafsnit (kap. 4) behandles stuelængens rumfordeling og indretning samt spørgsmålet, om der skete en udvikling i perioden 1636-1760. I bogens sidste kapitel (kap. 5) følges nogle udvalgte gårde gennem hele den behandlede periode. Bogens sidste 10 sider giver en afslutning og sammenfatning.

Med hensyn til tids- og forandringsaspektet er undersøgelsen opdelt i 4 tidsperioder, hvor den ældste periode er årene fra 1636-60 og den yngste perioden fra 1721-60.

Straks fra bogens begyndelse rejser der sig et alvorligt fagligt problem, der enkelt kan udtrykkes med spørgsmålet: hvad er en gård? Problemet plager imidlertid ikke HV, der blot konstaterer, at der ofte er flere brugere på samme gård og straks giver sig til at udregne »brugerprocenten.« Det uafklarede forhold til afhandlingens grundbegreb »bondegård« forfølger HV, så han endnu sent i bogen (s. 139) må skrive »en gård/et gårdanlæg.« Med dette uafklarede forhold bærer HV videre på en tung arv fra J.A. Fridericia, Henrik Pedersen, F. Skrubbeltrang med flere.

Undervejs i teksten har HV omtalt H. K. Kristensen, der i sin bog om Outrup Sogn fra 1933-35 skriver om bønderne, at »de boede sammen, men havde hver sin del af sals, stald og lade ... den mand man delte gård med, var ens gårdmand ... Efterhånden adskiltes gårdene fuldstændigt, o.1750 kan man regne med, at det er sket med dem alle i alt væsentligt« (s. 57). Den skitserede løsning finder HV det ikke muligt at verificere med sit materiale og må lade sagen ligge. Opfatter vi imidlertid en gård i 1600-tallet som den afgiftbærende enhed ifølge jordebøgerne, så vil vi i jordebogen ved lensregnskaberne ekstraskatter – i hvert fald i Skivehus len – se, at der er to og enkelte gange tre navne knyttet til gården, fænomenet kan forfølges fra ekstraskatten 1610 og til den store matrikul 1688. Skatteudskrivning efter skatteudskrivning nævnes personernes navne fordelt under rubrikkerne »gårdmænd« eller »Indester og bol.« I 1651 skrives det udtrykkeligt i instruksen for skatteudskrivningen: »... da skal hovedmanden,

den bedste i gården bor, skrives for helt, og de andre for indester og halvt ...« Fra 1650'erne tales der så om helgårde, halvgårde og bol. Det fremgår også af HV's kilder fra den tid (s. 132, 142). Med den store matrikul 1688 adskilles brugsenhederne administrativt, idet de nu beskattes af hver sit angivne hartkorn og optræder selvstændigt i jordebogen, fra da af anses de for selvstændige fæstegårde. De nævnte »indeste og bol« stod i 1600-tallet lige så meget for egen landbrugsbedrift som de nævnte »gårdmænd.« HV's opmærksomhed er rettet mod de fysiske forhold, mod gårdens bygningsplan og byggemåde. Spørgsmålet bliver da, hvordan et gårdanlæg var udført, når det var beboet og blev drevet af flere økonomisk adskilte hushold.

De gårde, HV taler om, havde en størrelse, der varierede fra små bedrifter på 0,1 td.htk. (lidt mindre end 1 skæppe htk.) og helt op til gårde på over 10 td.htk. (s. 36). Ved et groft skøn må det siges, at skal et bondehushold kunne leve af en gård, bør den være på mindst 2 td.htk., så det er nærliggende at spørge kilden, hvad de mennesker, der havde det lille hartkorn, levede af, fiskeri, fremstilling af sorte pletter eller af hvad? – og er det rimeligt at omtale en landejendom med 1 skæppe htk. som en gård?

I alle bogens 3 hovedafsnit refererer HV til Svend Jespersens bondegårdsstudier og diskuterer og prøver flere af Jespersens synspunkter. I 1. hovedafsnit er det Jespersens konklusion om fagantallets afhængighed af hartkornet der prøves. Med et stort repræsentativt datamateriale og statistisk metode får HV vist, »at de mindste gårde som regel var enlængede, de lidt større to-længede, de mellemstore trelængede og de største gårde firlængede« (s. 33). Havde forskeren inddraget sit subjekt i processen, ville han have forstået godsejeren, der fordrede »opførelse af manglende fag og længer for at bygningerne kunne være tilstrækkelige til gårdens drift« (s. 52) – i en ladekultur, kan vi tilføje.

Ved behandlingen af dette spørgsmål er Jespersen ude i et særligt ærinde: Vi ser en tolænget går, en tre- og firlænget, men nok er de forskellige fænomener, men ifølge Jespersen én og samme form: firkantformen. Når længerne ikke er der, kan det skyldes, at der ikke er brug for dem på grund af

et ringe jordtilliggende. Det er det, han vil sige til datidens bondegårdsforskere.

Vi kan derimod spørge ham, om hvert bondehushold kan opretholde sin firkantform, når gården drives af flere hushold, men det forholder Jespersen sig ikke til.

Et andet alvorligt fagligt problem ved HV's behandling af gårdene i Skast herred er, om herredet er en relevant kulturgeografisk enhed? Jespersen taler om »fortilstanden i en egn« (citeret s. 41), men er Skast herred en egn? Et umiddelbart blik på kortet fremmer den formodning, at den nordøstlige del af herredet er en hedeegn, hvis bondebrug måske er beslægtede med de midtjyske hedebynder mod nord og øst. I beskrivelsen af herredets naturforhold (s. 12) angiver HV, at herredets østlige del strækker sig ind på Grindsted Hedeslettes flade, sandede terræn, og her har bebyggelsen altid været spredt. I øvrigt rummer denne del af herredet den klassiske jydepotteproduktion, som kunne være en af forklaringerne på de meget små brug, der omtales. Kort sagt, jeg savner en begrundelse for at undersøge bygningerne i netop det administrativt afgrænsede område, der fik navnet Skast herred.

Undersøgelsens valgte tidsperiode (1636-1760) bliver bedre begrundet, idet perioden som helhed karakteriseres som en nedgangstid. Vi orienteres om periodens ulykker: krige, pest og misvækst, men udsynet er her for snævert dansk. Den fælles europæiske ramme er en opgangsperiode fra ca. 1490-1620, der efterfølges af en lang nedgangsperiode 1620-1750, så de mennesker, der levede i HV's første periode, havde kendt bedre dage.

Det forskningsideal, som HV står for, er det positivistisk-empiriske paradigme. Her gælder det om at anvende den videnskabelige metode og bygge sine udsagn på tilstrækkelig mange observationer, for materialet skal være repræsentativt (s. 43). Fra tingbøgerne og skifteprotokollerne har HV udskrevet ca. 1400 eksempler med oplysninger om bygningerne i herredet (s. 29). Af den store matrikels 750 brugsgårde i herredet har HV undersøgt de 129 vedrørende forholdet mellem antal fag og hartkorn, og med disse mængder må HV »gå ud fra, at materialet er repræsentativt« (s. 43). Det kan gerne være, men jeg har min tvivl, om

man overhovedet får noget væsentligt at vide om bygningskulturen gennem disse objektive, matematiske anstrengelser.

Flere steder bruger HV ordet centraldirigering (s. 113 og 140), når proprietærene griber regulerende ind ved bøndernes bygninger. Herved kan læseren let få det indtryk, at almuen normalt levede sit særegne liv på egne præmisser og for sig selv, og så blev den nu og da forstyrret af yderverdenen. Jeg tror snarere, at herre/tjener forholdet har betydet, at tjeneren principielt var under permanent opsyn. Denne tendens forstærkes med enevælden fra 1660, hvor det blev et statskrav, at de enkelte bondebrug skulle holdes ved magt. Den politik kommer til udtryk med forordn. af 15.1.1701, der tilsigter, at gårdens fortsatte drift sikres ved boskifte således, at værdier til bygningernes istandsættelse, redskaber og plovheste tilbageholdes i boet. Bønderne er ikke blot tjenerne ved et gods, de er også en del af en stat.

Bogen er velforsynet med figurer og tabeller. Blandt de mange figurer er især de tegninger, der ved skråprojektion forsøger at anskueliggøre placeringen af flere brugsenheder ved samme gård gode og læservenlige (fig. 20b, fig. 21b og fig. 34). De illustrerer en mulig løsning og synes at give et bekræftende svar på det ovenfor rejste problem om opretholdelse af firkantprincippet for hver brugsenhed.

På s. 174-75 bryder HV sit princip ikke at inddrage materiale fra tiden efter 1760, idet han med fig. 32 og 33 inddrager Skonager bys udskiftningskort fra 1795. Og det kommer der noget godt ud af. Bygningerne er jo fast ejendom og varige goder, så det er vel ikke den store forandring, der når at ske med gårdstrukturen i den sidste snes år før udflytningen og de første udskiftningskort, så efter min mening kunne HV roligt have støttet sig til mange flere udskiftningskort.

Af de tre hovedafsnit er det sidste om stuelængens indretning det vægtigste. Her sandsynliggør HV, at en række trin i boligudviklingen, som vi med Svend Jespersen henlægger til begyndelsen af 1700-tallet, allerede forekom i midten af 1600-tallet i Skast herred.

HV dokumenterer med sin undersøgelse, at arkiverne rummer kildestof i stor mængde, som hidtil kun i ringe omfang har været

benyttet, der kan belyse bøndergårdenes bygninger. Han når frem til, at en række træk ved bygningerne fra den undersøgte periode taler for, at bindingsværksgårdens højdepunkt skal søges før 1700-tallet. Denne udvikling hænger bl.a. sammen med en stadig voksende mangel på tømmer. Man gik bort fra jordgravede stolper og fodtømmer og over til at sætte stolperne på syldestene.

Udkastet til afhandlingen blev lagt i en lykkelig tid før studenteroprør og fagligt opbrud, og det bærer den også præg af. Milieuet omkring Nationalmuseets bondegårdsundersøgelser var på det tidspunkt endnu levende, og en væsentlig del af de faglige diskussioner, der var forankret i museernes samlinger, kredsedde netop omkring bondegård og byggeskik.

Mellem initieringstidspunktet for HV's undersøgelser og dagens etnologi ligger en kløft, der først blev skabt af interessen for socialantropologi og senere blev uddybet med sociologisk/politologisk prægede nutidstudier. Det er mit håb, at HV's bog kan bidrage til at udjævne denne kløft ved at minde om, hvorfra etnologien kom og de spørgsmål den stillede og herved medvirke til at holde fagtraditionen levende.

Johannes Møllgaard

Minna Nordfjord: Se lige igennem dem
Erindringer fra krigstidens Frederiksberg. Foreningen Danmarks Folkeminder, erindringsserien »Folk fortæller« nr. 46, 2005. ISBN: 87-89759-66-4. Kr. 140,- medlemmer 90,-

Erindringer er en fin genre, og den giver anledning til at opfriske billeder og begivenheder fra centrale perioder i det enkelte menneskes liv. Ved at samle erindringerne om bestemte livsafsnit er fortælleren med til at skrive folkets historie.

Sådan er det med Minna Nordfjords erindringer fra Anden Verdenskrig, fra den tyske besættelse. Minna Nordfjord »ser« med barnets og den unge piges blik på samtiden. Med sin familie bor hun i forskellige lejligheder på Frederiksberg, og på grund af forældrenes skilsmisse arbejder faderen i Nordjylland, hvortil Minna tager på ferie med tog i krigsårene. Den lange rejse fra ho-

vedstaden til Løkken er noget af en bedrift i den tid. Minna får også sin første »sheik«, og det er et chok for hende, da han en dag viser hende, at han har et nazieblem sidende på bagsiden af sin jakkes revers. Minna kaster det bort, løber hjem og gemmer sig med »mavepine«. Nazisympatisøren bliver ved med at vente på hende ved deres gamle mødested, men hun kommer ikke.

Minna Nordfjord, der er født i 1929, oplever krigsårene, bliver konfirmeret i 1943, kommer tidligt ud af skolen og får plads. Gennem forskellige job erfarer hun et andet miljø, og hun lytter til de voksnes samtaler, iagttager tyskerne på gaden, og på en bytur ser hun en tysk lastbil med fanger, formentlig danske politifolk.

Med charmerende lethed beskriver Minna de hverdagsagtige problemer med at skaffe mad, varme og indtægter, fortæller om at få en gul silkekjole til konfirmationen. Der er mange levende fortalte detaljer fra det gamle Frederiksberg, hvor Minna både var i en blomsterforretning og senere på systue, hvor hun blev syelev.

Også det dystre kommer ind i børnenes liv, da Den Franske Skole på Frederiksberg Allé bliver bombet. Minna går ikke på skolen, men hun hører om de mange dødsfald gennem kammeraterne.

Erindringsbogen er godt og levende fortalt, og barnets synsvinkel fastholdes gennem hele beretningen. Minna Nordfjord formidler erfaringer, og hun vil blive en af de sidste, der er i stand til at fortælle, hvordan det virkelig var i de mørke krigsår. Bogen er en lille erindringskat fra trange tider, en skat til eftertiden og efterkommere.

Grethe Rostbøll

Bo Lidegaard:
Kampen om Danmark 1933-1945
Gyldendal, 2005. 630 sider, ill. ISBN 87-02-03125-6. Kr. 399,-

Det er den politiske kamp, Lidegaards meget velskrevne bog handler om: forsvar for demokratiet før og under besættelsen, men også om overlevelsesstrategi. Den periode, der behandles er »Det tredje Riges« tid, og det var den store nabo mod syd og nazismen, der dengang var hovedproblemet. Re-

geringspartierne, der siden 1929 var Socialdemokratiet og Det radikale Venstre, indså at opbygningen af et forsvar, som kunne modstå et tysk angreb, var både urealistisk og farlig. Derfor afstuede man i stedet for at opruste. I tilfælde af et angreb mente regeringspartierne, at der nok skulle skydes for at markere neutralitetskrænkelsen, men ikke kæmpes. De konservative gik ind for, at der skulle kæmpes, men kun symbolsk, så neutraliteten ikke kun blev markeret, men også forsvaret. Det er svært at se hvilket af synspunkterne, der kom til at betyde noget for de danske soldater 9. april om morgenen.

En glidende tilpasning til de militære og politiske forhold blev den danske politik: Da Tyskland var stærkt og sejrrigt, forbedrede de danske politikere sig på at skulle indgå i en eller anden form for »germansk storrum«, men efterhånden ændrede holdningen sig, og »de gamle politikere«, som i besættelsestiden første år var modstandere af den civile modstandsbevægelse, endte med at acceptere den. Men da havde denne også ændret sig fra at være en meget lille og systemkritisk bevægelse til at blive en stadig lille, men national, bevægelse. De demobiliserede danske officerer havde efterhånden sat sig på en række ledende poster i modstandsbevægelsen, men de fik aldrig oprettet et tillidsforhold til SOE, den britiske organisation, som havde kontakten til de europæiske modstandsbevægelser. Grunden til dette var, at officererne, og bag dem samarbejdspolitikkerne, til briternes irritation, fokuserede mere på kampen mod »de indre fjender«, altså de kommunister, som faktisk gjorde noget for at bekæmpe tyskerne.

Lidegaards bog er et partsindlæg i debatten om samarbejdspolitikken, og for at begynde med konklusionen: ved en såkaldte »fredsbesættelse« opnåede Danmark stillingen som neutralt, ikke krigsførende land, som selv varetog den civile administration, og som kommunikerede med Tyskland gennem Udenrigsministeriet. Nok indgav regeringen sin afskedsbegæring 29. august 1943, men departementscheferne fortsatte med at fungere så godt de kunne. I øvrigt kunne kongen ikke bevillige regeringen afsked, for han var selv sat ud af spillet.

Samarbejdspolitikken medførte dog, at den danske regering og senere departementscheferne, for at bevare demokratiet måtte gå på

kompromis med dets egne mest grundlæggende værdier. Værst var Folketingets vedtagelse af kommunistloven og deportationen af kommunisterne i 1941.

I nogle tilfælde søgte danskerne at komme besættelsesmagten i forkøbet i håb om at finde en blidere løsning end den, man kunne vente fra tysk side. Faktisk havde departementscheferne besluttet selv at lade jøderne internere i efteråret 1943, men Best kom dem i forkøbet. Hans »passive medvirken til jødernes redning«, som Lidegaard udtrykker det, og som i virkeligheden skyldtes ordre fra højere sted, var også en funktion af samarbejdspolitikken. Og det reddede ham faktisk for dødsstraf.

Det er svært uden at kunne hele den meget omfattende litteratur om besættelsestiden at vide, hvor mange nye oplysninger, der er i Lidegaards bog, men det er analyserne og holdningerne, der betyder noget. Andre anmeldere har skrevet, at Scavenius ikke selv kunne have forsvaret den samarbejdspolitik, som især han stod for, bedre.

Noget nyt er det historiografiske afslutningskapitel, hvori besættelsestidshistorikerne deles i generationer. Groft sagt er der tale om Jørgen Hæstrups som første generation, der beskriver kampen mellem de onde og de gode; anden generation, Hæstrups elever, som gjorde op med myterne om folket, der stod sammen og fremhæver, at det absolut ikke var de stærkeste skuldre, der bar de tungeste byrder, men arbejderne, der mistede en del af deres rettigheder; og tredje generation, som har taget de glemte historie op: flygtninge, tyskerpiger, østfrontfrivillige, stikkere, likvideringer, sortbørshandlere, værnemagere og mange andre, der lukkede på krigen.

Efter Lidegaards bog er der kommet flere nye undersøgelser, som naturligvis ikke skal anmeldes her – men de hører nok med til en fjerde generation, som i høj grad beskæftiger sig med økonomisk historie – flere af dem er da også kommet fra Handelshøjskolen.

George Nellemann

Jens Henrik Koudal:
Folkeminder og dagliglivets kultur
Indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv. C.A. Reitzels Forlag, 2004. 242 s. ISBN: 87-7876-388-6. Kr. 198,-

Jens Henrik Koudal, som er dr.phil. og seniorforsker ved Dansk Folkemindesamling, har udgivet en kommenteret oversigt over hele Folkemindesamlingens materiale som det findes i håndskrifts-, lyd- og billedarkivet, dog fraregnet mindre (betydningsfulde?) arkivgrupper i håndskriftsarkivet. Og hvad angår billedarkivet, medtager registranten kun et mindre antal eksempler. Men man kan søge på internettet i Folkemindesamlingens billeddatabase. Bogen er således en indføring i anvendelse af brugeren med en kommenteret oversigt over de fleste væsentlige stofgrupper, men ikke en komplet registrant.

En styrke er det, at Koudal forener Folkemindesamlingens institutionshistorie, indsamlingshistorie og forskningshistorie. Det gøres overskueligt, systematisk og kritisk og bliver for læseren/brugeren af arkivet dermed til gode forklaringer på, hvorfor Dansk Folkemindesamlings materiale er indsamlet, som det er tilfældet fra institutionens grundlæggelse i 1904 og frem til i dag. – Det er næppe nogen tilfældighed, at bogen netop udkom i 100 års jubilæumsåret, men som bruger kunne man nok have ønsket sig, at der havde været brugt yderligere et par år til bl.a. at gennemregistrere billedarkivet.

Synet på, hvad folkeminder er for en størrelse, har skiftet gennem tiderne, og vægten på indsamling af de mange forskellige stofgrupper har derfor ligget meget forskelligt gennem de 100 år. Arkivet, der oprindeligt byggede bl.a. på Svend Grundtvigs, H.F. Feilbergs og Evald Tang Kristensens samlinger, omfatter følgende emner:

Tro, trolddom og mentalitet; skikke, fester og levevis; eventyr, sagn og andre fortællinger; remser, ordsprog og gåder; viser, sange og sanglege; dans; instrumentalmusik; erindringer, dagbøger og andet selvbiografisk stof; lokal- og kulturhistorie i øvrigt; forskning og indsamling.

I Koudals bog er der beskrivelser af vigtige registre til de enkelte samlinger/arkivgrupper og en redegørelse for de forskellige ordningsprincipper, der har eksisteret gennem tiden. Efter hver emnegruppe er der desuden udførlige henvisninger til trykt litteratur.

Hvis man f.eks. ser under arkivbetegnelsen DFS 1906/46, som omhandler emne-

gruppen skikke, fester og levevis, vil brugeren få oplyst følgende:

»DFS 1906/46. Kumulerende [= voksende] samlinger 1906-59: Folkeliv. Bidrag, ordnet topografisk. 51 pk [pakker], ca. 1906-59. Originaloptegnelser, breve m.m. indsendte til DFS.«

Dette er jo en noget summarisk beskrivelse af en meget stor samling, der er vokset gennem over 50 år og omfatter 51 pakker med optegnelser. Hvis man vil søge og vide nærmere, må man personligt opsøge seddelregistre på Folkemindesamlingen, der dels er topografisk og dels alfabetisk ordnet efter stikord. Og herfra kan man så nå frem til selve optegnelserne. Som i øvrigt ikke kan hentes fra internettet (endnu).

Ingen vil kunne klandre Koudal for ikke personligt at have registreret og formidlet f.eks. denne store samling originaloptegnelser – men det siger noget om dele af arkivets tilgængelighed for brugerne.

Når det derimod gælder instrumentalmusik, kan man søge og finde betydeligt mere præcist, f.eks.:

»DFS 1954/4-13. Jens Peter Dam: Gamle dansemelodier fra Vendsyssel. 10 bd [bind], 1934-48. 1600 melodier nedskrevet efter skriftlige kilder og egen erindring. Optegneren Jens Peter Dam (1874-1965) fra Stenum, Vendsyssel, var gårdejer og spillemand [...] Hele samlingen er gjort offentligt tilgængelig i faksimile på DFS' hjemmeside [www.dafo\[s\].dk](http://www.dafo[s].dk), kaldesamlinger.« Desuden henvises til databasen med 10.000 melodier i Folkemindesamlingens håndskrevne nodebøger samt databasen over 1.322 håndskrevne spillemandsbøger.

Hertil kommer, at lydarkivet generelt fremstår betydeligt mere grundigt og omfattende registreret end »tekstarkivet«. Alt i alt savnes et emneregister, der kunne lede brugeren gennem arkivet på tværs af samlingerne.

Apropos domænenavnet, så er det siden Koudals bog fra 2004 ændret fra www.dafo.dk til www.dafos.dk, hvilket er noget u hensigtsmæssigt for læseren af den trykte udgave.

I den elektroniske udgave, der i øvrigt er identisk med den trykte, kan man også finde en eksempelsamling med billeder, lyd og teksteksempler. Når det gælder sidstnævnte, findes der også bidrag, som er ind-

samlet via internettet, f.eks. har Helle Ravn fra Langelands Museum i Rudkøbing indsendt følgende optegnelse i 2003, rubriceret under »vittigheder«:

Skolelæreren var ved at afslutte dagens lektion og var begyndt at tale om morgendagens skriftlige prøve. Han understregede, at der ingen undskyldning var for ikke at deltage, medmindre det drejede sig om akut sygdom eller dødsfald i den nærmeste familie. En ung fyr, klassens klovn, rakte straks hånden op og spurgte kækt: »Hvad hvis man er totalt udmattet af at dyrke sex hele natten?«

Hele klassen brød ud i fnisen og latter, hvorefter læreren svarede: »Det er ingen undskyldning – du bruger bare din anden hånd til prøven.«

Jo, mange af folkemindegenrerne lever skam endnu, nye kommer til – og nye indsamlingsmetoder tages i brug, bl.a. internettet i disse år og video, som har været anvendt siden 1979. Her kunne man ønske sig, at der udover musik, sang og dans også blev brugt video til løbende at dokumentere ikke mindst (forandringerne i) folkelivet og her måske særligt livets fester i forskellige miljøer.

Jens Henrik Koudals bog Folkeminder og dagliglivets kultur er stærk i sin fremstilling af folkemindeforskningens grundlag og udvikling, ikke mindst i institutionen Dansk Folkemindesamlings perspektiv. Men den afslører også den store ujævnhed, der fortsat findes i detaljeringsgraden i registreringen af de forskellige samlinger og arkivgrupper. Og at der fortsat er meget få originaloptegnelser tilgængelige på internettet, når det gælder tekstarkivet. – Men det er en nødvendig bog, hvis man skal gøre brug af Folkemindesamlingens materiale og forstå baggrunden for tilbivelsen heraf. Bogen afslører også de store forskelle i arkivarernes faglige interesser gennem 100 år, f.eks. når det gælder indsamling af billeder og opsøgende fotografering. Dette vigtige felt, som Axel Olrik allerede fra 1908 viede stor opmærksomhed, lå brak fra 1920'erne til 1960'erne.

Karsten Biering

**Niels Peter Stilling:
En malerisk Danmarksrejse**

O.J. Rawerts akvareller 1810-1850. Skipershoved, 2005. 301 sider, rigt ill. ISBN 87-89224-76-0. Kr. 348,-

Ole Jørgen Rawert (1786-1851) er formentlig bedst kendt for sit hovedværk: »Kongeriget Danmarks industrielle Forhold«, udgivet 1849-50. Det er med denne bog, Rawert etablerede sit ry i eftertiden som landets første industrihistoriker. Bogen blev i øvrigt genudgivet i 1992 med en introduktion af Niels Peter Stilling, som også står for den aktuelle udgivelse.

Rawert nøjedes imidlertid ikke med at beskrive industriens historie frem til og dens stade ved overgangen til den borgerlige, liberale stat. Han var, som offentlig embedsmand, i høj grad praktisk involveret i industriens fremme i Danmark. I en stor del af sit liv beklædte han en stilling som fabriksdirektør under Kommercekollegiet, hvor han udfyldte en funktion, som vi vel i dag ville kalde for industrikonsulent. Som redaktør for Handels- og Industritidende og i talrige artikler og skrifter, agiterede han ivrigt for industriens betydning og for forbedringer i dens vilkår. Han hyldede oplysning, liberalisme og politisk frihed og talte imod forældede traditioner, for fri handel og for støtte til opfindere og iværksættere.

På sine mange rejser i ind- og udland, hvor han studerede industriens forhold, medbragte Rawert sin akvarelblok. I »En malerisk Danmarksrejse« gengives ca. 270 af hans akvareller fra rejser rundt om i landet.

Det er imidlertid ikke industri-agitatoren Rawert, vi møder i »En malerisk Danmarksrejse«. Rawert levede sit liv i en sammensat tid, hvor florissant handel, reformer og tro på fremskridtet stredes med økonomisk krise, reaktion og romantik. På samme måde er det tydeligt, at Rawert selv havde en stærk, romantisk åre. Det sker, at der sniger sig en enkelt mølle eller fabrikksskorsten ind i hans motiver. Men ellers er akvarellerne først og fremmest en celebrering af det smukke, solbeskinnede danske kulturlandskab, som det tog sig ud her, hvor urbanisering og industrialisering endnu knapt havde sat sig spor. Det er bøgetræernes, lystslotternes og de maleriske kysters land.

Rawert var tydeligvis en habil tegner, men nogen stor kunstner var han dog ikke. Hans ligefremme glæde over det smukke land er smittende, men kan ikke forhindre, at der efterhånden breder sig en vis fornemmelse af ensformighed hos læseren. Lettelsen ved at se de blødt svulmende bakker brudt af et par forrevne, bornholmske klipper, er kortvarig.

Heldigvis har Niels Peter Stilling forsynet hver enkelt akvarel med fyldige kommentarer. Ofte får vi ikke blot noget at vide om stedet, som det var, da Rawert malede det, men også lidt om fortiden og eftertiden. Da vi samtidig kommer godt rundt i landet – kun Vestjylland og Thy må vi undvære – er det alt i alt en stor mængde historisk viden om danske lokaliteter, vi præsenteres for med Rawert som indfaldsvinkel. Som et historisk-topografisk værk kan bogen anbefales.

Lars K. Christensen

**Bente Gullveig Alver og
Ann Helene Bolstad Skjelbred (red.):
»Slipp tradisjonene fri – de er våre!«**

Fest og fellesskab i endring. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi XC. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. Uppsala, 2005. 181 sider, ill. ISSN 0065-0897, ISBN 91-85352-61-6. Kr. 196,- (hefte). Kr. 239,- (indbunden).

I rækken af udgivelser fra Akademiet för svensk folkkultur kommer denne antologi bestående af artikler om fester og fællesskaber analyseret som ritualer og traditioner. En gruppe forskere fra Danmark, Norge, Island og Sverige er optaget af, hvordan traditionelle kollektive festmønstre i forbindelse med fx fødselsdage og bryllupper bruges i dag, og hvordan disse hele tiden omfortolkes og blandes med nye indslag. Netværket består af veletablerede forskere, først og fremmest folklorister, men også andre kulturforskere. Fælles for bidragene er endvidere, at de bygger på eget feltarbejde – interview og deltagerobservation – som kilde materiale.

Formålet med antologien er at give et indblik i nyere festforskning til brug for undervisning i kulturanalyse og idéhistorie bl.a. på universiteter og læreanstalter. De to nor-

ske redaktører præsenterer i en glimrende indledning, hvilke overordnede problemstillinger, hypoteser og teorier der ligger til grund for antologien. Derefter giver den ene redaktør, Anne Helene Bolstad Skjelbred, i en oversigtsartikel en samlet forståelse af fest og fejring og af centrale elementer i festens opbygning. Disse to artikler udstikker den teoretiske ramme, inden for hvilken forskernetværket har arbejdet. I indledningen udtrykkes det bl.a.: »Gennem å studere fest studerer vi også hverdagskultur og kan si noe om hva som er viktig for mennesker i et samfunn. Mens fest i eldre tid var lagt opp etter ganske forutsigelige mønster, er vår tids fester preget av både det forutsigelige og det overraskende. Gammelt og nytt settes sammen og er et lappeteppes av bevisste valg og av biter som ikke er gjenstand for diskusjon fordi de oppleves som selvsagte«.

I de følgende enkeltbidrag kan man genkende denne tankegang, og den fælles platform er med til at give antologien dens sammenhængskraft. Det er tydeligt, at de enkelte forskere kender og har diskuteret hinandens bidrag, idet de enkelte artikler ofte inddrager andres pointer.

Helt aktuelle perspektiver og dugfriske empiriske undersøgelser dominerer antologien. Hver artikel analyserer et specifikt nutidigt fænomen, der sættes ind i en teoretisk sammenhæng, og inddrager også den ældre forskning, hvor det er relevant. Artiklerne kan med fordel læses på kryds og tværs. Fx skriver Erika Ravne Scott om børnefødselsdage i nutidens Norge. Hun ser denne fest som prøven på det ultimative forældreskab, hvor alle sejl sættes til for at gøre dagen vellykket. Det »selvfølgelig« ved disse fester sættes i kontrast af norske indvandrerfamilier, hvor fødselsdage ikke markeres som noget særligt. I dette kulturmøde gøres den arrangerede børnefødselsdag til et interessant fænomen, men det bliver endnu mere interessant, hvis man også læser Bringéus' artikel om ændringer i markeringen af runde fødselsdage, hvor tendensen går i den modsatte retning, og avisannoncernes »Al opmærksomhed frabedes« stiger støt.

Ungdommens temafester fortolkes af den danske folklorist Birgitte Rørbye, der døde i 1998. I analysen af temafester på en dansk højskole fremdrages samspillet mellem det kendte og det overraskende, der på én gang

kan ses som hinandens modsætninger, men også som værende i forlængelse af hinanden. Den unikke temafest får netop sin identitet i relation til den traditionelle fests fastlagte og kendte elementer.

Ole Marius Hylland beskæftiger sig med polterabend (på norsk udrikningslaget), en fest placeret mellem venskab og ægteskab. Artiklen kan læses i sammenhæng med Else Marie Kofods kulturhistoriske gennemgang af forandringer af ritualer og traditioner i forbindelse med kærlighed og bryllup, hvor polterabend naturligt har fået en renæssance i forlængelse af de store bryllupsfesters indtog de sidste årtier. Bente Gullveig Alvers feltarbejde om fester i forbindelse med indgåelse af registreret partnerskab, hvor ikke alene de traditionelle bryllupsritualer, men også helt nye personlige elementer indgår i fejringen. Artiklen giver også facetter til forståelsen af ritualer i forbindelse med parforhold og kærlighed. Hylland fortolker polterabend som både et offentligt og et privat ritual. Polterabend kan ses som en bevidst iscenesættelse af komplekse sociale forhold, hvor elementer som det individuelle og det kollektive, det stabile og det foranderlige indgår. Både Hyllands og Alvers artikler kan med fordel læses som bidrag til forståelsen af det iscenesatte, der både spiller på det velkendte og traditionelle over for det unikke og nyskabende. Aktørerne låner elementer fra de kendte ritualer, men »oversætter« dem og gør dem til sine egne.

Måden, hvorpå fester arrangeres, ændres hele tiden og genforhandles i forlængelse af ændringer i familiestrukturen og samfundet som helhed. Festen er derfor en arena, som kan ses som spejl på ændringer i samfundet. Det kommercielle aspekt og festen som marked for professionelle kommer ind i flere artikler, tydeligst i Anne-Karin Misjes artikel om brugen af standupkomikere i private hjem. Både i forbindelse med børnefødselsdage, bryllupper, julefrokoster og temafester trækkes professionelle festarrangører og underholdere i stigende grad ind. Forbrug bliver en vigtig social og kulturel markør, der giver status, samtidig med at der lægges op til refleksiv selvironi.

I Skjelbreds artikel om julefrokosten som en moderne og kommerciel skik knyttet til arbejdspladsen lægges vægten på det iøjnefaldende ved denne fest: overskridelsen af

grænser i det offentlige rum, hvad angår mad, alkohol og sex. Det ekstreme – overdrivelsen og det grænseoverskridende – har naturligt mediernes interesse i en stereotyp og forenklet skildring af festen.

Hallgerdur Gísladóttir tager som kontrast den traditionelle islandske julefest i hjemmet op, der beskrives, analyseres og fortolkes. Med udgangspunkt i besvarelsen af en etnologisk spørgeliste analyseres festens bestanddele i form af fx mad, drikke og spil. I løbet af det 20. århundrede bliver festen en familiefest fra at have været organiseret omkring nabolaget, men festens indhold ændres ikke.

De 11 bidrag afsluttes med en fælles litteraturliste, så interesserede hurtigt kan danne sig et overblik over den anvendte litteratur på området. Trods intentionen om først og fremmest at henvende sig til forskere og studerende kan antologien udmærket læses af alment kulturhistorisk interesserede, der gerne vil have en dybere forståelse for ændringer i festsikke og deres funktion i det »senmoderne oplevelsessamfund«, som flere af forfatterne ynder at kalde samtiden. Antologien er illustreret med få, velvalgte fotos og tegninger. Emnet taget i betragtning kunne den visuelle side af de nutidige fester godt have fået mere opmærksomhed, især da mange af informanterne selv lægger vægt på at fortælle om festens materialitet som et væsentligt element i iscenesættelsen.

Foruden at være interessant, nordisk – og ikke mindst festligt! – samtidsdokumentation giver antologien et indblik i, hvordan et velfungerende netværks samlede produktion bliver mere interessant og udbytterigt end de enkelte løsrevne præstationer ville have været hver for sig. Delene har virkelig nydt godt af helheden.

Lykke L. Pedersen

Asbjørn Romvig Thomsen: Uægte børn og ugifte forældre – udstødte eller integrerede? Om illegitimitetens sociale årsager og konsekvenser i tre jyske landsogne 1750-1830. Landbohistorisk Selskab, 2005. 199 sider. ISBN 87-7526-193-6. Kr. 198,-

Det er et stort og grundigt kildearbejde, der ligger bag Asbjørn Romvig Thomsens bog

om illegitimitetens sociale årsager og konsekvenser i sognene: Junget, Torum og Selde i det nordøstlige Salling.

Thomsen tager udgangspunkt i de tre sognes 117 uægteskabelige fødsler i perioden fra 1750 til 1830. Ved hjælp af kirkebøger, folketællinger og retsprotokoller afdækker forfatteren de involverede parter livsforløb. Det er således både de illegitime børns livsbaner, deres forældres, samt bedsteforældrenes livsbaner, der afdækkes i forhold til social op- og nedstigning, ægteskabsindgåelser og børneavl indenfor eller udenfor ægteskabet.

Thomsens tese er, at selv om historikere hidtil har tegnet et billede af bondesamfundet som et samfund, der fordømte seksuelle forhold uden for ægteskabet, så tyder meget på at førægteskabelige forbindelser var en normal og accepteret del af landbosamfundenes omgangsformer. Thomsen påviser f.eks. at ifølge hans kildemateriale, så var op mod halvdelen af alle brude i den pågældende periode gravide på bryllupstidspunktet. Det usædvanlige ved de uægte børn var altså ikke at selve undfangelsen var foregået udenfor ægteskabet, for det var, ifølge Thomsen, helt normalt, problemet var snarere at forældrene ikke, som de fleste andre, giftede sig inden barnet blev født.

De uægte børn var således ikke i udgangspunktet produkter af en normbrydende adfærd fra forældrenes side. Forældrene lå med hinanden uden kirkens velsignelse, ligesom så mange andre i dette samfund gjorde. Problemet med de uægte børn var snarere økonomisk. Når samlivet bar frugt havde disse kommende forældre ingen mulighed for at få foden under eget bord og gifte sig.

Thomsen påviser, at de uægte børn oftest blev født af forældre, som tilhørte de dårligst stillede inden for henholdsvis bøndernes og husmændenes klasser, og ofte var de unges forældre (bedsteforældrene) så dårligt stillede, at de heller ikke var i stand til at hjælpe med etableringen af et hjem. Og derfor, altså pga. fattigdom, fødtes barnet i illegitimitet.

Thomsen undersøger også, om de ugifte forældre stigmatiseredes i dette samfund. Men stik imod de historiske undersøgelser, der tager udgangspunkt i lovgivningen på området, så dokumenterer Thomsen at stig-

mativering og afstraffelse af disse forældre meget sjældent fandt sted. Selv om lovgivningen på området var stærkt fordømmende, og proklamerede at utugt og hor skulle straffes med døden, så eksekveres disse straffe ikke i de tre pågældende sogne i den pågældende periode. Thomsen påviser dog, at både forældrene og de illegitime børn havde dårligere chancer i livet end gennemsnittet. Forældrene blev sjældnere gift og børnene, der på denne måde startede livet på bunden af samfundet, levede i de fleste tilfælde hele livet der.

Thomsen ser dog ikke dette som en følge af det omgivne samfunds stigmatisering og fordømmelse af illegitimiteten, men snarere som en følge af forældrenes og de illegitime børns sociale og økonomiske udgangspunkt. Forældrene havde ikke økonomiske midler til at etablere en familie, før fødslen af barnet, og de fik kun sjældent disse muligheder efterfølgende.

Uægte børn og ugifte forældre er en interessant bog, men den er en smule ujævn og især sproget ville have haft godt af en lettere redaktionel bearbejdning. Thomsens arbejde med kilderne er imidlertid imponerende, og der er ikke før udgivet så grundig en livsforløbsundersøgelse vedrørende illegitimitet i Danmark.

At der skal års kildestudier på Landsarkivet i Viborg til, for at skrive et speciale kan måske nok give videnskabsministeren m.fl. grå hår i hovedet, men så må denne lettere bearbejdede og udbyggede udgave af Thomsens speciale, indleveret ved Århus Universitet i 2001, for fremtiden stå som bevis på at fordybelse engang var ønskværdigt og muligt inden for den humanistiske kandidatuddannelse.

Ann Sofie Breivik Thorhaug

Anne Wolden-Ræthinge:

Om lidt er de borte

Modstandsbevægelsens topfolk fortæller til Ninka. Gyldendal 2005. 344 sider, ill. ISBN 87-02-04084-0. Kr. 299,-

I slutningen af 1980'erne interviewede Politiken-journalisten Ninka en række fremtrædende modstandsfolk til TV2s serie »Modstand 1940-45«, som blev vist i 1991. Denne bog gengiver 11 af samtalerne. Som ind-

ledning er optrykt seks kronikker af Ninka i Politiken fra 1985, og her får vi også forklaringen på bogens titel. Snart er besættelsens aktører og vidner borte, men: »De fleste nutidige Besættelseshistorikere vil ikke røre dem med en ildtang. Tænk, hvis disse tidligere Modstandsfolk røber noget, der ikke står i de officielle annaler?« Og videre, i en passage, der også er optrykt på bogens bagsmæk: »Vi kender dem ikke ... [de] er lige så anonyme som dengang anonymiteten var dødsens nødvendig«.

Det er ærgerligt, at Ninka – eller hvem det nu er – på denne måde oversælger en bog, der for nye læsere åbner vejen til et stykke historie, der faktisk ikke har været gemt, men som måske i dag er ved at være glemt i det nye og ret usle billede af Danmark og danskerne under krigen, som den nyeste litteratur tegner – i hvert fald når den udlægges af medierne.

Meget rimeligt lægges der ud med Jørgen Hæstrup, gymnasielæreren fra Odense, der på egen hånd i 1947 begyndte en indsamling af interviews og dokumenter om modstandsbevægelsen og vandt sig status som »modstandsbevægelsens historiker«. I registret til hans »Hemmelig Alliance« fra 1959 kan man finde talrige henvisninger til navnene på ni af de øvrige ti personer, som Ninka har talt med, nemlig sabotøren Jørgen Kieler, kommunisten og frihedsrådsmedlemmet Børge Houmann, efterrettingsmanden Svend Truelsen, nedkastningschefen for Fyn, Erik Frandsen, sabotøren Hans Edvard Teglers, frihedsrådsmedlemmet Frode Jakobsen, nedkastningschefen for Jylland, Flemming Juncker, og hans efterfølger, Jens Toldstrup, samt SOE-repræsentanten Ole Lippmann. Den sidste af bogens fortællere, BOPA-sabotøren Jørgen Jespersen, var ikke med hos Hæstrup i 1959, fordi denne, som han selv senere skrev i sit erindringsværk »Dørene åbnes« (1973) ikke havde fået forbindelse til den kommunistiske del af modstanden. Alle de nævnte har også senere været at finde i adskillige af de – trods alt – mange bøger, der har været skrevet om modstandsbevægelsen. Syv af dem har tilmed udgivet selvbiografiske værker. Så helt ukendte er de ikke.

Ninka er en velforberedt interviewer, som ved, hvordan hun skal få sine vidner til at fortælle både deres historie og deres histo-

rier. Vi hører en del om de enkeltes baggrund, det som førte dem frem i deres engagement, selve indsatsen belyses og diskuteres, og der åbnes for ræsonnerende betragtninger over resultatet: Var det det værd? Ninka (f. 1929) er ikke meget yngre end mange af fortællerne, og hun går til sagen med gløden fra befrielsesåret 1945: Hvem handlede ret og hvem forkert? Modstandsfolkene bider ikke altid uden videre til bolle. Børge Houmann synes, at der har været for megen glorificering af modstandsbevægelsen (s. 128). Svend Truelsen synes, at historikerne har behandlet perioden »lødigt« (s. 171).

Men vi får deres historie, som de selv ser den, og det er bogens store styrke. Interviewene er lange nok til, at de får et menneskes verden til at åbne sig. Er forskelle eller ligheder mellem dem størst? Fælles er i hvert fald, at de har truffet et valg, ja vel egentlig en lang række valg, for det særlige ved modstandsbevægelsen er jo, at ingen var tvunget med i den, og at alle kunne forlade den, hvis de ville.

Det er let at slå ned på Ninkas forestillinger om, at sene interviews som disse med folk, der allerede har fortalt deres historie flere gange før, skulle kunne »røbe noget, der ikke står i de officielle annaler«. Men som indgang til modstandens historie er bogen uforglemmelig. Lad så læseren finde modifikationerne andetsteds, for eksempel i »Gads leksikon Hvem var Hvem 1940-1945« (2005), der rummer henvisninger til litteratur og arkivmateriale.

Esben Kjeldbæk

Ole Hyldtoft og Hans Chr. Johansen: Teknologiske forandringer i dansk industri 1896-1972

Dansk industri efter 1870, bd. 7. Syddansk Universitetsforlag, 2005. 440 sider, ill. ISBN 87-7838-896-1. Kr. 268,-

Sammen med det tidligere udkomne bind 4 foreligger der nu, i regi af værket Dansk industri efter 1870, en samlet fremstilling af industriens teknologiudvikling igennem fra 1870 til 1972. Det er en stor opgave, de to forfattere har løftet – og en opgave, som ikke bliver lettere, efterhånden som tiden skrider frem. Teknologisk udvikling sker

gennem fornyelse af produktionsapparatet med nye materialer, organisationsformer og teknikker. Blandt sådanne, som kan nævnes fra periodens start, er f.eks. jernbeton, flervævesystemer i tekstilindustrien og nye kraftmaskiner baseret på el og diesel.

Men teknologi udvikles også som sammenhængende systemer. Fremstillingen giver indtryk af, at i takt med industriens vækst i bredden og dybden vokser også betydningen af de teknologiske systemer. Et eksempel er elforsyningens udvikling fra enkeltstående, delvist inkompatible anlæg, til et stort, sammenhængende net. Opbygningen af dette system – som især accelererer i 1960'erne – hviler på et kompliceret fundament af økonomiske, politiske og tekniske forudsætninger. Og mens meget af den tidlige teknik har en karakter, hvor de fleste trods alt kan fornemme dens generelle virkemåde og betydning, så bliver den industrielle produktion i stigende grad videnskabeliggjort gennem perioden, og teknologien og dens betydning dermed sværere at forstå for ikke-teknikere.

Ole Hyldtoft, som skriver om tiden frem til 1930, har valgt at strukturere sin del som en gennemgang af udviklingen i industriens vigtigste brancher. Det er en glimrende oversigt, som med sin detaljeringsgrad og væld af konkrete oplysninger vil få status af referenceværk. Til gengæld har den valgte form den svagheit, at de overordnede udviklingstræk drukner i detaljen. Ved endt læsning fremstår en fortælling om, hvordan den ene snilde teknik har afløst den anden, mens drivkræfterne bag og begrænsningerne for periodens teknologiudvikling fremstår mindre klart.

Hans Chr. Johansen har valgt en delvis anden form for tiden efter 1930, som han har opdelt i to hovedperioder med 1958 som skillelinie. For hver af de to hovedperioder præsenterer han nogle tværgående problemstillinger, til dels med referencer til den bredere samfundsudvikling. Blandt de forehold der nævnes er, ud over den almindelige samfundsøkonomiske udvikling, også system-konkurrencen mellem Øst og Vest, med Marshallplanen og den øgede satsning på forskning og udvikling efter det såkaldte Sputnik-chok.

Herefter dykker også Johansen ned i udvalgte brancher. I forhold til Hyldtoft er hans

gennemgang af den konkrete teknologiudvikling dog noget mere kortfattet. Når emnet i sig selv samtidig bliver stadig mere kompliceret, er resultatet desværre, at fremstillingen i passager reduceres til en form for teknisk name-dropping, hvor begreber som MTM-system, boredieselmotor og diffusionsanlæg præsenteres som vigtige, men uden nogen nærmere forklaring.

Dette hænger dog også sammen med den uforklarlige disponering af sidetal i forhold til perioder. Som sagt har de 26 år fra 1870 til 1896 fået deres eget bind med i alt 256 tekstsider. I det foreliggende bind er de næste 34 år, frem til 1930, så tildelt 226 sider, mens de sidste 42 år må klare sig med 123 sider. Redaktionen af Dansk industri

efter 1870 har vist holdt denne del af projektet i lidt for slappe tøjler.

Heller ikke ved valget af illustrationer har redaktionen haft nogen heldig hånd. Det er skuffende, at man ikke har valgt primært at supplere teksten med illustrationer, som viser og uddyber den produktionsteknologi, som omtales i teksten, men i stedet i stort antal har valgt de færdige industriprodukter som illustration.

Disse indvendinger til trods må det slås fast, at bogen alt i alt sammenfatter en omfattende viden, og for den industri- og teknologihistorisk interesserede læser vil være et uomgængeligt referenceværk.

Lars K. Christensen

Indsendt litteratur

- Béaloideas:** The journal of the Folklore of Ireland Society. Folklore of Ireland Society, 2004. ISSN: 0332-270X.
- Hans Schultz Hansen:** Hjemmetyskheden i Nordslesvig. Den slesvig-holstenske bevægelse. Historisk Samfund for Sønderjylland, 2005. 536 s. ISBN: 87-7406-093-7.
- Amy Knight:** Berija. Stalins bøddel. Schönberg, 2005. 431 s. ISBN: 87-570-1665-8. Kr. 399,-.
- Axel Johnsen:** Dannevirke-mænd og Ejderfolk: den grænsepolitiske opposition i Danmark 1920-1940. Studiefællesskabet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 2005. 569 s. ISBN: 87-89178-46-7. Kr. 248,-.
- Anttonen, Pertti:** Tradition through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship. Finnish Literature Society, 2004. 200 s.
- Nationalmuseet:** Nationalmuseets Arbejdsmark 2004. Nationalmuseet, 2004. ISSN: 0084-9308.
- Ballerup Historiske Forening:** Byhornet nr. 4 2004. Ballerup Historiske Forening, 2004. ISSN: 0105-6433.
- Årsskrift 2004. Museer i Ærøskøbing Kommune.** ISSN: 1601-9016.
- Morten Hahn-Pedersen (red.):** Sjaklen 2004. Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet, Saltvandsakvariet i Esbjerg. Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg 2004. ISBN: 87-90982-28-2.
- Anton Marckmann:** Ofrene fra den store krig 1914-1918. Historisk Samfund for Sønderjylland, 2005. 152 s. ISBN: 87-7406-089-9. Kr. 148,-.
- Erik Nørr og Jesper Thomassen (red.):** Slesvig, Preussen, Danmark: kilder til sønderjysk forvaltningshistorie. Selskabet til Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 2004. 407 s. ISBN: 87-7500-191-8.
- Otto Madsen & Anders Monrad Møller:** Kong Christian VIIIs breve 1813-1848. Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie, 2005. To bind. ISBN: 87-90194-12-8. Kr. 500,-.
- Inge Adriansen og Peter Dragsbo (red.):** Sønderjysk kulturarv. Sønderjyske Museer 2003-2004. Museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 2005. 156 s. ISBN: 87-990771-0-8.
- Historisk samfund for Holbæk Amt og De Kulturhistoriske Museer i Holbæk Amt: Fra Holbæk Amt 2004.** Historisk samfund for Holbæk Amt og De Kulturhistoriske Museer i Holbæk Amt, 2004. ISBN: 87-87575-27-2.
- Morten Stenak:** De inddæmmede landskaber. Landbohistorisk Selskab, 2005. 272 s. ISBN: 87-5526-145-2. Kr. 348,-.
- Holbæk Museum:** Årsskrift 2004. Holbæk Museum, 2004. ISBN: 87-87226-31-6.
- Thomas Wegener Friis og Andreas Linderoth (red.):** DDR og Norden. Østtysk-nordiske relationer 1949-1989. Syddansk Universitetsforlag, 2005. 363 s. ISBN: 87-7838-915-1. Kr. 275,-.
- Helle Vogt:** Slægtens funktion i nordisk højmiddelalderret. Kanonisk retsideologi og freds-skabende lovgivning. Jurist- og Økonomforbundet, 2005. 344 s. ISBN: 87-574-1404-1. Kr. 375,-.
- Birte Hjorth:** Dragør i 1700-tallet. Dragør Lokalkarkiv, 2005. 294 s. ISBN: 87-89571-30-4. Kr. 269,-.
- Kirsten Lindberg:** Den nye kongebolig. Brockdorffs Palais' omskiftelige historie. Tegnestuen Tilia Montana, 2005. 197 s. ISBN: 87-988830-4-6. Kr. 297,50.
- Line Højgaard, Peder Hjorth Jensen og Hans Kruse:** Med arbejdet som rettesnor. Fra fattigopdragsanstalten Bøgildgaard til døgninstitutionen Oustruplund 1830-2005. Amtsentret Oustruplund, 2005. 251 s. ISBN: 87-990886-0-6. Kr. 225,-.
- Robin Prior, Trevor Wilson:** Første Verdenskrig 1914-18. Gyldendal, 2005. 224 s. ISBN: 87-02-03261-9. Kr. 238,-.

- Bill Manley: Egyptens Mysterier.** Nyt Nordisk Forlag, 2005. 304 s. ISBN: 87-17-03805-7. Kr. 299,-.
- Thomas Fibiger: Eventyr fra ørkensandet. De danske ekspeditioner og nutidens Bahrain.** Moesgård, 2005. 85 s. ISBN: 87-87334-60-7. Kr. 75,-.
- Historisk Samfund for Sønderjylland: Sønderjyske Årbøger 2005.** Historisk Samfund for Sønderjylland, 2005. 392 s. ISSN 0106-4454.
- Lars N. Henningsen: Flensborgskibe i Østersøen, Middelhavet og Vestindien 1790-1850.** Brodersen-samlingen på Flensborghus. Sydslesvigsk Forening, 2005. 47 s. ISBN: 87-89178-56-4. Kr. 90,-.
- Lars N. Henningsen: Bonn-erklæringen og de unge. Elevberetninger fra Duborg-Skolen 2005.** Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 2005. 56 s. ISBN: 87-89178-54-8. Kr. 40,-.
- René Rasmussen: Front og bro. Flensborg Avis i spil mellem Danmark og Tyskland 1930-1945.** Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, 2005. 1053 s. ISBN: 87-89178-50-5. Kr. 398,-.

Styrelsens beretning for 2005

Som nr. 46 i serien »Folk Fortæller« udsendte foreningen (ved George Nellemann) Minna Nordfjords erindringer fra krigstidens Frederiksberg: *Se lige igennem dem* (64 s.), mens årbogen *Folk og Kultur* udkom for 33. gang – og for første gang uden George Nellemann som medredaktør eller redaktionsekretær. Vi savner Nellemann, der valgte at træde tilbage og fra 2005 årgangen at overlade jobbet til Søren Møller Christensen, som vi hilser hjerteligt velkommen i redaktionen.

Årbogen for 2005 indeholder 96 sider artikler og 38 sider anmeldelser, mens årbogen for 2006 bliver lidt fyldigere, hvad angår både antallet og omfanget af artikler. I redaktionen er vi meget tilfredse med den – også uopfordrede – tilgang af kvalitetsartikler, som vi har modtaget. Årbogen for 2007 planlægges på sædvanlig måde, mens 2008 årbogen er reserveret foreningens 100 års jubilæum i form af en samling interessevækkende artikler, der afspejler disse 100 år inden for de kulturhistoriske emner, som foreningen bygger sin virksomhed på. Mag.art. Eske K. Mathiesen har været tovholder for dette projekt, der former sig som et samarbejde mellem både redaktion og styrelse.

På trods af *Folk og Kulturs* kvaliteter er det ikke lykkedes at fastholde – endsi­ge at udvide – foreningens medlemstal, der i december talte 831 betalende medlemmer, heraf var 134 medlemskaber til reduceret pris (studerende og pensionister). Ved samme tid i 2004 var der 878 medlemmer. Årsagen til denne betydelige tilbagegang på 47 medlemmer skal formentlig også søges i, at en del folkebiblioteker ikke fornyer deres abonnement på *Folk og Kultur*, fordi årbogen ikke udlånes i noget nævneværdigt omfang. Antallet af besøgende på foreningens hjemmeside er i år 5.824 unikke brugere, og her er der bl.a. oplysninger om årbogens indhold, serien *Folk Fortæller* og henvisning til at tegne abonnement.

På foreningens generalforsamling, der blev holdt på Christiania den 10/9 med omkring 20 deltagere, blev medlemstilbagegan-

gen og årsagerne hertil grundigt diskuteret. Charlotte Jensen, som på styrelsens opfordring tidligere havde udarbejdet et omfattende notat herom, fremhævede, at mange af de øvrige kulturhistoriske udgiverselskaber havde præcist de samme problemer – med mindre de var regionalt eller lokalt afgrænsede i deres medlemskreds og emnevalg. Flere – både styrelsesmedlemmer og øvrige foreningsmedlemmer – opfordrede styrelsen til på længere sigt at undersøge mulighederne for digital udgivelse af *Folk og Kultur* – eventuelt parallelt med udgivelse i bogform. Man ville dog i første omgang afvente resultaterne af andres forsøg med digitale årbogs- eller tidsskriftudgivelser.

Flere fremhævede betydningen af, at foreningen markerer sig tydeligere udadtil overfor kulturhistorisk interesserede kredse, og på styrelsesmødet den 25/10 nedsattes et udvalg, der skal udforme en ny hvervfolder om foreningen, årbogen og erindringsserien. Den skal bl.a. kunne medbringes og uddeles i forbindelse med foredrag, konferencer, møder osv. Betydningen af den personlige kontakt til potentielle nye medlemmer/abonnenter blev understreget på generalforsamlingen. Og herfra skal lyde en opfordring til, at så mange af vores medlemmer som muligt også bidrager til foreningens, og dermed årbogens, overlevelse på længere sigt med personlig medlemshvervning. Hvis bare en fjerdedel af vores nuværende medlemmer hver især kunne skaffe et nyt medlem i det kommende år, ville vores bekymringer i styrelsen blive afløst af optimisme og begejstring! Abonnement/medlemskab tegnes direkte hos Museums-tjenesten, telefon 86 66 76 66.

På generalforsamlingen blev også regnskabet for 2004 fremlagt. Det udviste et ekstraordinært underskud på ca. 24.000 kr., og kassereren kunne heldigvis oplyse, at de godt 23.000 kr. skyldtes en lagerregulering af bogbestanden. I det vedtagne budget for 2006 kalkuleres med et lille overskud. Den kontante formue udgør ca. 250.000 kr.

Efter årsmødet holdt omviser Gita Petersen et levende foredrag om Christianias historie og aktuelle vilkår, der snart går ind i en ny fase, og herefter var deltagerne på en kyndigt guidet tur rundt på området for at bese den varierede arkitektur i et pragtfuldt sensommervej, og vi sluttede med kaffe i Synnøve Stevns' hyggelige have.

På styrelsesmødet den 25/10 meddelte tidligere seniorforsker ved Dansk Folkemindesamling, dr.phil. Gustav Henningsen, at han udtræder af styrelsen, og formanden takkede ham for hans mangeårige indsats

både i styrelsen og i redaktionen for *Folk og Kultur*.

Den 2/12 forsvarede vores kasserer, seniorforsker Else Marie Kofod, sin ph.d. afhandling *Ifølge traditionen* på Københavns Universitet, og formanden overbragte på styrelsens vegne en gave og hjertelig lykønskning.

Januar 2006
Karsten Biering
Formand

Forfattervejledning

Årbogen og dens målgruppe

Folk og Kultur er en årbog, hvori foreningen til offentligheden ønsker at formidle, hvad etnologer, folklorister og tilgrænsende fag producerer. Det kan være fremlæggelse af ny forskning eller af nye synspunkter på gamle stofområder, og der lægges vægt på, at artiklerne skal kunne læses med udbytte af kulturhistorisk interesserede uden specielle forudsætninger.

Redaktionens gang

Forslag til artikler indsendes til redaktionen i form af en A4-side med en synopsis (se adresser på redaktionsmedlemmerne nederst). Synopsen kan sendes til redaktionen hele året, men 1. maj er deadline for at komme i betragtning til det følgende års udgave af Folk og Kultur. Efter indsendelse af synopsis vil forfatteren hurtigst muligt modtage et svar på, om artiklen er antaget. Hvis synopsen antages aftales sidetal (å 2.500 enheder incl. mellemrum) og antal illustrationer. Eksklusiv illustrationer er en artikel i Folk og Kultur som udgangspunkt på 12 sider af 2.500 tegn; i alt 30.000 tegn incl. mellemrum. 1. oktober er der deadline for aflevering af en samlet artikel. Herefter kommenterer redaktionen artiklen, og der skal påregnes to til tre korrekturrunder før artiklen er færdig. Når artiklen er færdig til tryk, sættes den op af trykkeriet, hvorefter forfatteren modtager den til korrektur. Folk og Kultur udkommer i maj. Forfatteren modtager et eksemplar af tidsskriftet og 10 særtryk af den pågældende artikel.

Artiklens form

Der opereres med tre skriftniveauer: Titel (evt. med undertitel), afsnitsoverskifter og brødtekst. Det er således ikke muligt at bruge to niveauer af afsnitsoverskrifter. Vil man fremhæve enkelte ord, benyttes brødskriftens kursiv.

Som henvisning benyttes slutnoter (ikke fodnoter), der placeres i parentes før tegn-sætning (typisk punktum). Er der kun få noter, kan de som regel med fordel indarbejdes i teksten.

Eksempel: Folk og Kultur er en årbog, hvori foreningen til offentligheden ønsker at formidle, hvad etnologer, folklorister og tilgrænsende fag producerer (1). Det kan være...

Citater angives med citationstegn og brødtekstens kursiv.

Eksempel: »Folk og Kultur er en årbog, hvori foreningen til offentligheden ønsker at formidle, hvad etnologer, folklorister og tilgrænsende fag producerer.« Det kan være...

Litteraturhenvisninger i artiklen indsættes med slutnoter. I noten angives forfatterens efternavn, udgivelsesåret for bogen og evt. sidetal.

Eksempel: (Löfgren 1979: 75).

Er der ikke tale om 1. udgave af bogen angives tillige det oprindelige udgivelsesår første gang, der refereres til bogen. Følgende gange nævnes kun den pågældende udgaves udgivelsesår.

Eksempel: (Löfgren 1994 (1979): 77).

Følgende gange: (Löfgren 1994: 79).

Artiklens litteraturliste opbygges alfabetisk. Henvisninger opbygges på denne måde, hvis der er tale om en bog: Forfatter (efternavn, fornavn) udgivelsesår (evt. opr. udgivelsesår): *Bogens titel i kursiv*. Forlag, evt. by/sted.

Eksempel: Frykman, Jonas og Orvar Löfgren 1994 (1979): *Det kultiverede mennesket*. Pax Forlag, Oslo.

Op på denne måde, hvis det er en artikel: Forfatter (efternavn, fornavn) udgivelsesår (evt. opr. udgivelsesår): »Artiklens navn«, i: Bogens forfatter (fornavn, efternavn): *Bogens titel i kursiv*, s. xx-xx. Forlag, evt. by/sted.

Eksempel: Löfgren, Orvar 1994 (1979): »Familiemennesket«, i: Jonas Frykman og Orvar Löfgren: *Det kultiverede mennesket*, s. 73-130. Pax Forlag, Oslo.

Bemærk at bøger, som alle andre værker (eksempelvis kunstværker), skrives med kursiv. Dette er også tilfældet når en bogtitel nævnes i teksten.

Bygger artiklen på ikke-publicerede kilder skal artiklen rumme en liste over

»Utrykte kilder«. Henvisninger til kilder i teksten indsættes med slutnoter. I noten angives kildens navn samt en evt. udspecificering af hvor i kilden den relevante oplysning er fundet.

Eksempel: Henlagte Sager ang. Natmandsfolket i Nørrejylland, nr. K26, 1803-1836.

I listen over utrykte kilder laves henvisninger på denne måde: Kildens navn, evt. udspecificering af afsnit/område i kilden. Kildens lokalisering både hvad angår arkivets navn og evt. arkivgrupper.

Eksempel: Henlagte Sager ang. Natmandsfolket i Nørrejylland, nr. K26, 1803-1836. Rigsarkivet, danske Kancelli, Jydsk-fynske Justits- og Politidepartement.

I øvrigt kan henvisningernes art variere alt efter kildens art være forskellig.

Folk og Kultur trykker i farver. Som illustrationer foretrækkes stregtegninger og »ægte« fotografier. Allerede trykte billeder kan også bruges, men resultatet bliver som oftest dårligt pga. billedets raster. Trykkeriet foretrækker selv at scanne billeder ind, men billeder modtages også på CD eller mail, blot de er scannet i 300 dpi i den størrelse, som det skal trykkes. En fuld side i Folk og Kultur er 15 x 23 cm, hvilket svarer til 1800 x 2800 pixels.

Billedtekster nummereres fortløbende og skrives sidst i artiklen. Det tilsvarende nummer sættes i en firkantet klamme, der hvor illustrationen ønskes placeret i teksten – nummeret slettes før artiklen trykkes. Billederne nummereres ligeledes. Evt. beskæringer af et billede kan angives på en fotokopi. Eksempel: Folk og Kultur er en årbog, hvori foreningen til offentligheden ønsker at formidle, hvad etnologer, folklorister og tilgrænsende fag producerer. [1] Det kan være...

Forfatteren skal sikre sig at afklare opavsret på illustrationerne, så Folk og Kultur har lov til at benytte dem. Betaling for brugen af bureaubilleder refunderes kun af redaktionen efter forudgående aftale. Redaktionen har i nogle tilfælde mulighed for at opnå favorable priser på fotografisk arbejde, så aftal i hvert enkelt tilfælde, hvordan illustrationer skal bestilles.

Artiklen skal afsluttes med et kort resume, som redaktionen får oversat til engelsk. Det er vigtigt resuméet afleveres samtidig med manuskriptet, da det har en længere produktionstid. Redaktionen sender den danske tekst til translatøren, og forfatterne får oversættelsen til kontrol, især for fagterminologi.

Hver forfatter medsender en kort præsentation i form af biografiske oplysninger om uddannelse og beskæftigelse.

Anmeldelser

Anmeldelser må maksimalt fylde 4000 enheder incl. mellemrum, hvilket svarer til en side i årbogen.

Kontakt

Spørgsmål, synopsis mm. kan sendes pr. e-mail til et af redaktionsmedlemmerne.

Redaktionen pr. 01.05.2006:

Kristine Holm-Jensen (redaktionssekretær)
Kristincholmjensen@ofir.dk

Søren Møller Christensen (redaktionssekretær)
smc@carlberg-christensen.dk

Karsten Biering
biering@hum.ku.dk

Lene Otto
lotto@hum.ku.dk

Lykke Pedersen
lykke.pedersen@natmus.dk

Eske K. Mathiesen
Ragnhildgade 42, 2.th., 2100 København Ø.

Redaktionens postadresse
(bøger til anmeldelse mm.):

Folk og Kultur
Foreningen Danmarks Folkeminder
c/o Dansk Folkemindesamling
Christians Brygge 3
DK-1219 København K.

